

ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Αίνος Υπάτης

η Υπάτη και η περιοχή της
από την αρχαιότητα
έως την ίδρυση
του νεοελληνικού κράτους

22-24 Σεπτεμβρίου 2022
Γυμνάσιο-Λύκειο Υπάτης

ένα υπέροχο ταξίδι
έτσι χρόνια

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικών και Καποδιστριακών
Πανεπιστήμιον Αθηνών
ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΣΤΕΡΕΑΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ

ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ
Ένας τόπος, πολλές επιλογές!

**Περίληψεις των Εισηγήσεων του Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου
«Αίνος Υπάτης: η Υπάτη και η περιοχή της από την αρχαιότητα έως
την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους»**

Πέμπτη (22/9/2022)

[Σε κάθε εισήγηση του προγράμματος αντιστοιχούν 20 λεπτά. Η παρουσίαση καταλαμβάνει τα 15' από αυτά, ενώ τα υπόλοιπα (5') αφιερώνονται σε σύντομη συζήτηση.]

1^η Συνεδρία

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Προεδρείο: Κωνσταντίνος Μπουραζέλης, Γεώργιος Πάλλης

1^η Εισήγηση: Μαρία-Φωτεινή Παπακωνσταντίνου, Tobias Krapf

«Τα μυστικά της Σφίγγας της Υπάτης»

Περίληψη:

Το μαρμάρινο άγαλμα σφίγγας αρ. ευρ. ΑΜΛ Λ873 εντοπίστηκε το 1990 με αφορμή εκσκαπτικές εργασίες σε ιδιωτικό οικόπεδο στο κέντρο της Υπάτης και από το 1994 εκτίθεται στον προθάλαμο του Αρχαιολογικού Μουσείου Λαμίας. Πρόκειται για διακοσμητικό γλυπτό ρωμαϊκών χρόνων με ευδιάκριτα κλασικιστικά στοιχεία, το οποίο αποτελεί ένα κατ'εξοχήν εκλεκτικιστικό έργο των μέσων του 2ου αι. μ.Χ. ή λίγο μετά, περίοδο κορύφωσης της αναγέννησης του ελληνικού πολιτισμού.

Από την Αρχαϊκή εποχή πολλά γλυπτά με την μορφή της σφίγγας σώζονται σε όλη την Ελλάδα σε επιτύμβια μνημεία, σε ιερά ως αναθήματα καθώς στον εναέτιο διάκοσμο ναών ως ακρωτήρια. Αυτή η παράδοση διατηρείται στην Κλασική και Ελληνιστική εποχή. Στους ρωμαϊκούς χρόνους η μορφή της σφίγγας συνεχίζει να εμφανίζεται σε ταφικά μνημεία, ενώ παράλληλα, αποτελεί προσφιλέθ θέμα διακόσμησης μαρμάρινων επίπλων.

Ο κατ'αρχήν συσχετισμός του υπό συζήτηση ευρήματος με οικοδομικό συγκρότημα ρωμαϊκών χρόνων στο κέντρο της Υπάτης, είναι αναπόφευκτος και συνάδει με την τεκμηριωμένη χρήση της μορφής της σφίγγας ως διακοσμητικού έργου σε αυτή την περίοδο. Με το ίδιο σκεπτικό, η απόδοσή του σε κάποιο δημόσιο κτίριο ή ιερό στο κέντρο της πόλης, όπου και βρέθηκε, δεν μπορεί να αποκλειστεί.

Η προσθήκη ενός ακόμη παραδείγματος καθήμενης σφίγγας, πιθανώς τραπεζοφόρου, και μάλιστα διαφορετικού εικονογραφικού τύπου σε σχέση με τις ολιγάριθμες ήδη γνωστές από τη βιβλιογραφία, αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά στην μελέτη της αποτύπωσης της μορφής της στην τέχνη των αυτοκρατορικών χρόνων, πολύ περισσότερο λόγω της προέλευσής της από μια περιοχή άγνωστη σχεδόν στη ρωμαϊκή πλαστική.

Η πρώτη δημοσίευση του ευρήματος από τους υπογράφοντες έχει αφήσει αναπάντητα ερωτήματα, όπως για παράδειγμα το θέμα της διαδρομής του συγκεκριμένου εικονογραφικού τύπου από την Υπάτη των αυτοκρατορικών χρόνων στα νεοκλασικά παραδείγματα των αρχών του 19ου αι., όταν αυτός απαντά ξανά.

Η παρούσα εισήγηση επιχειρεί να φωτίσει περισσότερες πτυχές του θέματος και να ιχνηλατήσει τους χαμένους κρίκους αυτής της διαδρομής.

2^η Εισήγηση: Αριστέα Παπασταθοπούλου,

«Ενδείξεις μακεδονικής παρουσίας στην Αινίδα: οι κτιστοί καμαροσκεπείς μακεδονικού τύπου τάφοι»

Περίληψη:

Οι κτιστοί καμαροσκεπείς μακεδονικού τύπου τάφοι, οι οποίοι κατεξοχήν χαρακτηρίζουν τον μακεδονικό πολιτισμό, αποτελούν ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο της αρχαίας ελληνικής μνημειακής ταφικής αρχιτεκτονικής. Πρόκειται για υπόγεια κτιστά καμαροσκέπαστα μνημεία, τα οποία συναντώνται σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο και γενικότερα στην Ανατολική Μεσόγειο, κυρίως όμως στη Μακεδονία, περιοχή όπου καθιερώθηκαν και στην οποία οφείλουν το όνομά τους. Αυτός ο ταφικός τύπος «ακολουθεί» τον πολιτικό και στρατιωτικό χάρτη του μακεδονικού βασιλείου και των περιοχών υπό την επιρροή του για δύο αιώνες περίπου. Εμφανίστηκε δηλαδή στο δεύτερο μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. μέχρι τις αρχές του 2^{ου} αι. π.Χ., οπότε και καταλύεται το μακεδονικό βασίλειο μετά τη μάχη της Πύδνας το 168 π.Χ. Στην περιοχή της Αινίδας τα ταφικά μνημεία αυτού του τύπου κατασκευάζονται κυρίως στον 3^ο αι. π.Χ. και η περίοδος χρήσης τους είναι μακρά καθώς φτάνει στον 7^ο αι. μ.Χ. (τάφος Περιβολίου). Το υστερότερο μνημείο αποτελεί ο τάφος στο Αργυροχώρι, η κατασκευή του οποίου τοποθετείται στο β' μισό του 2^{ου} αι. π.Χ. Οι κτιστοί καμαροσκεπείς τάφοι μακεδονικού τύπου είναι συνήθως εγκατεστημένοι εκτός των τειχών, στα νεκροταφεία γύρω από τις πόλεις και σε κύριους οδικούς άξονες. Αυτού του είδους οι τάφοι στην Αινίδα, δηλαδή στις Μεξιάτες, στην ευρύτερη περιοχή της Υπάτης, πρωτεύουσας της Αινίδας, (θέση «Σαραντάρη», θέση «Αγία Σοφία» Αργυροχωρίου, επαρχιακή οδός Λουτρών Υπάτης – Σπερχειάδας) αλλά και στο Περιβόλι Σπερχειάδας, είναι πολύ πιθανό να ανήκουν σε ανώτερα στελέχη μακεδονικών φρουρών εγκατεστημένων στην περιοχή λόγω του στρατηγικού ρόλου της. Θα εξεταστεί η αρχιτεκτονική μορφή των «μακεδονικού τύπου» κτιστών καμαροσκεπών τάφων που

έχουν ανασκαφεί στην Αινίδα συγκριτικά με αυτούς που έχουν ερευνηθεί στη Μακεδονία και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας και θα παρατεθούν τα στοιχεία της ιστορικής τοπογραφίας των περιοχών της αρχαίας Αινίδας στις οποίες έχουν βρεθεί οι τάφοι.

3^η Εισήγηση: Δήμητρα Τσώνη,

«Ψηφιδωτό Δάπεδο του 3^{ου} αι. μ.Χ. στην Υπάτη: οι τρεις Χάριτες»

Περίληψη:

Τον Αύγουστο του 1983 στην περιοχή του Αγίου Νικολάου Υπάτης, οικοδομικές εργασίες για την προσθήκη βεράντας σε υπάρχον κτίσμα, έφεραν στο φως τμήμα ψηφιδωτού δαπέδου. Η διάσωση του οποίου οφείλεται τόσο στην ευαισθησία του ιδιοκτήτη όσο και την ιδιαίτερη φροντίδα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Λαμίας. Η υπηρεσία, με ζήλο, διενήργησε τις απαιτούμενες εργασίες ανασκαφής, αποκόλλησης και μεταφοράς του έργου στο χώρο του Αρχαιολογικού Μουσείου Λαμίας, για το οποίο αποτελεί ένα κόσμημα, κατέχοντας περίοπτη θέση ανάμεσα στα σημαντικότερα εκθέματά του.

Η επίχωση ήταν εξαιρετικά διαταραγμένη, τα λιγοστά όστρακα που βρέθηκαν χρονολογούνται από τον 2ο έως και τον 3ο αι. μ.Χ. και δε βοηθούν ιδιαίτερα στη χρονολόγησή του η οποία είναι εφικτή, ίσως, μόνο με τεχνοτροπική ανάλυση. Εξάλλου η καταστροφή του σε τέσσερα συμμετρικά σημεία, που συνδέεται με παλαιότερες οικοδομικές εργασίες στο χώρο, μαρτυρούν τη διατάραξη του εδάφους. Η αρχαιολόγος που έκανε τη μελέτη χρονολόγησης του έργου επισημαίνει ότι ο ουδέτερος κάμπος, η πολυχρωμία και οι μυθολογικές σκηνές, σε συνδυασμό με τα ορθογώνια διάχωρα που εναλλάσσονται με τα γεωμετρικά μοτίβα, αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία κυρίως το 3ου και 4ου αι. μ.Χ..

Το σωζόμενο ψηφιδωτό έργο διαστάσεων 4,14μ. Χ 2,35μ. είναι κατασκευασμένο με τετράγωνες ψηφίδες που έχουν στερεωθεί σε υπόστρωμα από συνεκτικό κονίαμα. Σε μορφή τάπητα το πρώτο διάχωρο κοσμεύεται από ρόμβους με οδοντωτά περιγράμματα. Μια λεπτή ταινία από ψηφίδες σε σκούρο χρώμα και μια ακόμη σε αποχρώσεις της ώχρας πλαισιώνουν το μοτίβο του κεντρικού θέματος. Μέσα στο ουδέτερο και ψυχρό φόντο, οι Τρεις Χάριτες, σε χαριτωμένη χορευτική στάση, με ροδαλά εφηβικά γυμνά σώματα και με σκούφο στο κεφάλι, όμοιες με άνθος που είναι έτοιμο να ανοίξει τα πέταλά του, παρουσιάζονται σε ένα σύμπλεγμα αγαπητό, συχνά αναφερόμενο στην Τέχνη. Εννέα χρώματα χρειάστηκαν προκειμένου ο καλλιτέχνης να αποδώσει τα ανθηρά πρόσωπα των νεαρών Χαρίτων και είναι πράγματι αξιοθαύμαστη η παραστατικότητα του έργου που το καθιστά προσιτό σε κάθε φαντασία και ανοιχτό σε κάθε σύγκριση και συσχέτιση με άλλα ζωγραφικά κυρίως αλλά και γλυπτικά έργα με το ίδιο θέμα, πολύ μεταγενέστερων διάσημων καλλιτεχνών του Νεοκλασικισμού και της Αναγέννησης.

4^η Εισήγηση: Ευαγγελία Γεωργίου,

«Παρατηρήσεις στη νομισματική παραγωγή της Υπάτης»

Περίληψη:

Η Υπάτη υπήρξε μία πόλις με οικιστική, πολιτική και οικονομική διάσταση του όρου και αναμφισβήτητα η σημαντικότερη πόλη των Αινιάνων. Σε αντίθεση με τα γειτονικά έθνη της κοιλάδας του Σπερχειού, όπου εκεί εντοπίζονται ικανοποιητικές κοπές των Μαλιέων και των Οιταίων, αλλά και των πόλεων τους: της Λαμίας και της Ηράκλειας, η Υπάτη, αν και παρουσίασε σημαντικότερη οικονομική άνθηση, τα νομίσματα που εξέδωσε ως πόλη είναι ελάχιστα σε αριθμητική παραγωγή. Προκύπτουν λοιπόν εύλογα ερωτήματα σχετικά με τον ρόλο της πόλης μέσα σε μια ενιαία συνείδηση όπως είχε διαμορφωθεί από το έθνος των Αινιάνων, τα οποία θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε μέσα από την εξέταση της νομισματικής της παραγωγής.

Οι κοπές της Υπάτης είναι χάλκινες και διαφοροποιούνται εικονογραφικά από την κύρια νομισματική παραγωγή των Αινιάνων, καθώς την οπίσθια όψη κοσμεί η μορφή της θεάς Αθηνάς, η οποία σίγουρα απηχεί κάποιον πολιτικό συμβολισμό αλλά και εκφράζει την συλλογική συνείδηση των πολιτών της. Παράλληλα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παραγωγή ενός σπανιότατου στατήρα από τους Αινιάνες, ο οποίος ακολουθεί την εικονογραφική παράδοση των χαλκών νομισμάτων της Υπάτης, απεικονίζοντας την μορφή της θεάς ως οπισθότυπο. Ο συσχετισμός αυτών των στοιχείων, καθώς και η νέα νομισματική αξία, η οποία είναι εξαιρετικά ασυνήθιστη για τα νομισματικά δεδομένα της κοιλάδας του Σπερχειού δημιουργούν ένα νέο προβληματισμό στο πλαίσιο αυτής της μελέτης.

Μέσα σε αυτό τον κύκλο ερωτημάτων και με αφετηρία τη συγκέντρωση όλων των μέχρι τώρα γνωστών νομισμάτων της Υπάτης, στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσουμε τα ιστορικά ερεθίσματα που δέχθηκε η Υπάτη και προέβη στην έκδοση των συγκεκριμένων νομισμάτων, σε άμεσο συσχετισμό πάντα με την νομισματική παραγωγή των Αινιάνων και των λοιπών εθνών της Κοιλάδας του Σπερχειού.

ΙΣΤΟΡΙΑ Α΄

5^η Εισήγηση: Κωνσταντίνα Ψαρογιάννη, Δήμητρα Αντωνίου,

«Η χώρα των Αινιάνων και η Υπάτη. Σύνομη διαχρονική παρουσίαση από τους αρχαιότατους μέχρι τους ρωμαϊκούς χρόνους»

Περίληψη:

Η κοιλάδα του Σπερχειού, η οποία εκτείνεται νότια της Θεσσαλίας, κατέχει μία επαμφοτερίζουσα θέση μεταξύ της Βόρειας και της Κεντρικής Ελλάδας. Εξαιτίας του μακροσκελούς σχήματός της η περιοχή, τουλάχιστον κατά την περίοδο ακμής της, ήταν χωρισμένη σε τρία φυλετικά τμήματα, **των Οιταίων, των Μαλιέων και των Αινιάνων.**

Η Αινίς και οι Αινιάνες, οι οποίοι εμφανίζονται για πρώτη φορά στον *ομηρικό κατάλογο των Νεών*, έμεναν κοντά στους Περαιβούς στο Δώτιο Πεδίο και ισχυρίζονταν ότι κατάγονταν από τον Αχιλλέα. Ήταν αγροτικοί εργάτες (όπως οι Οιταίοι και οι Μαλιείς) και διετέλεσαν διαδοχικά υπό την κυριαρχία των Θεσσαλών, των Σπαρτιατών, των Θηβαίων, των Μακεδόνων και εν τέλει των Αιτωλών. Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο έχαιραν μιας επίπλαστης ελευθερίας και το Κοινό τους ήταν αυτόνομο. Το 27 π.Χ. η Αινίς ενώθηκε με τη Θεσσαλία.

Η Υπάτη πρωτοεμφανίζεται στον 4^ο αιώνα π. Χ. με νομισματοκοπείο και δυνατότητα διορισμού Ιερομνημόνων. Το όνομα Υπάτη, που αποδίδεται στην πόλη που βρίσκεται στη βόρεια κλιτύ της Οίτης, αναφέρεται από τον Αριστοτέλη σε γραπτό μνημείο (του 4ου αι. π.Χ.) ως η πρωτεύουσα των Αινιάνων. Παρά τους πολέμους του 2^{ου} αιώνα π. Χ. οι οποίοι της επιφέρουν πολλά δεινά, η πόλη συνεχίζει την ανοδική της εξέλιξη, γεγονός στο οποίο συνέβαλε και η παρακμή των γειτονικών πόλεων, της Λαμίας και της Ηράκλειας. Η περίοδος ακμής της συνεχίζεται τόσο κατά την αυτοκρατορική ρωμαϊκή εποχή (οπότε και θεωρούνταν η πρώτη πόλη της Θεσσαλίας) όσο και στους παλαιοχριστιανικούς χρόνους.

Παρασκευή (23/9/2022)

3^η Συνεδρία

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ Β'

Προεδρείο: Αμφιλόχιος Παπαθωμάς, Μαρία-Φωτεινή Παπακωνσταντίνου

1^η Εισήγηση: Γιώργος Μητρόπουλος, Κώστας Μπουραζέλης,

«Αινιάνες και Αιτωλοί: Μια πολυτάραχη διαδρομή»

Περίληψη:

Το φύλο των Αινιάνων κατοικούσε στην περιοχή της κεντρικής κοιλάδας του ποταμού Σπερχειού και διέθετε μια πρώτη μορφή αστικής κατοίκησης στην Υπάτη. Οι Αινιάνες ενσωματώθηκαν στην επεκτεινόμενη Αιτωλική Συμπολιτεία περίπου το έτος 273 π.Χ., καθώς οι Αιτωλοί αξιοποίησαν τη σύγκρουση μεταξύ του Ηπειρώτη βασιλιά Πύρρου και του Μακεδόνα Αντίγονου Γονατά για να προχωρήσουν στην προσάρτηση της περιοχής. Η κατοχή αυτής της στρατηγικής τοποθεσίας από τους Αινιάνες, των οποίων μάλιστα τη βοήθεια φαίνεται ότι χρησιμοποίησαν οι Γαλάτες μόλις λίγα έτη πριν, το 279/8, προκειμένου να εισβάλουν στην ανατολική Αιτωλία και γενικότερα τη νοτιότερη Ελλάδα, πρέπει να κατέστησε επιτακτική ανάγκη για το Αιτωλικό Κοινό την προσάρτηση της περιοχής. Από την άλλη, είναι πιθανό πως αρκετοί Αινιάνες θα είχαν συνειδητοποιήσει τα οφέλη της ένταξής τους υπό την προστασία του Κοινού, καθώς ένιωθαν την πίεση του ισχυρού μακεδονικού βασιλείου στα βόρεια σύνορά τους, προς την οποία είχαν ήδη αντιδράσει συντασσόμενοι με τους Αιτωλούς κατά της Μακεδονίας στον Λαμιακό Πόλεμο (323 π.Χ. – 322 π.Χ.). Επιπλέον, θα δελεάστηκαν πιθανότατα από την παροχή πολιτικών δικαιωμάτων από τους Αιτωλούς σε πρόσφατα προσαρτημένες κοινότητες στο Κοινό εκείνη την περίοδο.

Αξίζει να τονιστεί ο κεντρικός ρόλος που έπαιξε στην πολιτική ιστορία του Αιτωλικού Κοινού η πόλη της Υπάτης, η οποία αποτέλεσε μία από τις βασικές τοποθεσίες συνελεύσεων της Συμπολιτείας. Μάλιστα, πολλοί Υπαταίοι εκλέχθηκαν σε σημαντικά αξιώματα του Κοινού. Επιπλέον, στην Υπάτη διαδραματίστηκε ένα από τα πλέον βίαια επεισόδια που μας είναι γνωστά από την Ελλάδα της περιόδου κατά την οποία επεκτείνεται η ρωμαϊκή επιρροή και συνοδευτικές εκδηλώσεις διχασμού στον ελληνιστικό κόσμο: η σφαγή 80 εξεχόντων Αιτωλών από την αντίπαλη πολιτική παράταξη στο πλαίσιο των εμφύλιων συγκρούσεων που ταλάνιζαν την Συμπολιτεία κατά τα τελευταία χρόνια της ύπαρξής της (174 π.Χ.).

Τελικά, με επέμβαση της ρωμαϊκής εξουσίας, οι Αινιάνες αποσπάστηκαν από το διχασμένο και εξασθενημένο πια Κοινό των Αιτωλών και αποτέλεσαν αυτόνομη πολιτική οντότητα. Με την αυτονόμηση των Αινιάνων μετά από σχετική ρύθμιση πιθανότατα

αναγόμενη στην πολιτική της ανερχόμενης Ρώμης, ανοίγεται μια νέα σελίδα στην πολιτική ιστορία αυτής της περιοχής της Ελλάδας, αφού οι Αινιάνες παρουσιάζονται δραστήριοι ως ξεχωριστό κοινόν σε ψηφίσματα της ρωμαϊκής περιόδου. Μπορούμε όμως να υποστηρίξουμε πως η μακροχρόνια συμμετοχή και αλληλεπίδρασή τους με το Αιτωλικό Κοινό αποτέλεσε στέρεα βάση πολιτικής οργάνωσης για την μετέπειτα ξεχωριστή πορεία τους στα χρόνια της ρωμαϊκής επικυριαρχίας.

Η παρούσα ανακοίνωση σκοπεύει να εξετάσει τη σύνθετη και πολυτάραχη στο τελικό της στάδιο ιστορία των σχέσεων μεταξύ δύο «εθνικών Κοινών» στην καρδιά της κεντρικής Ελλάδας, των Αινιάνων και των Αιτωλών, μέσα από τις διαθέσιμες αρχαίες μαρτυρίες (επιγραφικές, γραμματειακές, νομισματικές). Η επισκόπηση των πηγών θα μπορέσει να καταδείξει τις δυνατότητες συνδυασμού αλλά και εντάσεων αυτών των φυλετικών-πολιτικών οργανώσεων σε μια κρίσιμη περιοχή του ελλαδικού χώρου της αρχαιότητας.

2^η Εισήγηση: Σελήνη Ψωμά,

«Ηράκλεια Τραχινία»

Περίληψη:

Η ανακοίνωση στοχεύει αφενός μεν στην παρακολούθηση της ιστορικής πορείας της πόλης της Ηράκλειας από την ίδρυσή της έως τα τέλη των Ελληνιστικών χρόνων, αφετέρου δε στην ένταξη της ίδρυσής της στο σχετικό ιστορικό πλαίσιο. Οι φιλολογικές μαρτυρίες σε συνδυασμό με τα αρχαιολογικά δεδομένα θα παρουσιαστούν με στόχο την περιγραφή της εξέλιξης της. Θα εξεταστεί ο ρόλος της γεωγραφικής της θέσης και θα γίνει προσπάθεια να αξιολογηθεί αυτή η επιλογή της Σπάρτης και να ανιχνευθεί το ιστορικό της αποτύπωμα στην πορεία του Πελοποννησιακού πολέμου. Μεταξύ των στόχων είναι να διερευνηθεί κατά πόσο η πόλη αυτή εξυπηρέτησε το σκοπό που η ίδια η Σπάρτη έθεσε με την πρωτοβουλία της ίδρυσής της Ηράκλειας Τραχινίας, και εάν αυτό συνέβη, με ποιο τρόπο. Η αιτία της επιλογής τριών, κατά τον Θουκυδίδη, οικιστών για την αποικία αυτή, θα διερευνηθεί σε συνδυασμό τόσο με το τρίφυλλον της μητρόπολης, όσο και με τη συμμετοχή διαφορετικών ομάδων αποίκων. Στην προσπάθεια αυτή θα συμβάλει και η εξέταση του Ονομαστικού της πόλεως.

3η Εισήγηση: Κωνσταντίνος Κοτσίλης,

«Και άλλη Υπάτη»

Περίληψη:

Η Υπάτη, που όλοι γνωρίζουμε, έχει μια μακρά και μεγάλη ιστορία που χάνεται στα βάθη των αιώνων. Οι ιστορικοί αρχίζουν να υπολογίζουν την ύπαρξη της πόλης από τον 4^ο π.Χ. αιώνα, βασιζόμενοι σε μια αναφορά ου Αριστοτέλους για μια επιγραφή.

Από τις τελευταίες έρευνες, ακόμη και από τον γράφοντα, προκύπτει πως η ζωή της πόλης αρχίζει μετά το 1200π.Χ.(!), με την κάθοδο των Αινιάνων από τη ΒΔ Ελλάδα, την περιοχή της Χαονίας της ΒΔ Ηπείρου μετά τη λήξη του Τρωϊκού Πολέμου...

Η Υπάτη, όπως και οι άλλες πόλεις της αρχαίας Ελλάδος, ακολούθησε τα τότε καθιερωμένα, ήτοι τη μετανάστευση κατοίκων τους, ιδίως προς τα ανατολικά. Στα πλαίσια αυτά εξετάζεται και η ίδρυση πόλης με το ίδιο όνομα «Υπάτη» στο τρίτο σε μέγεθος νησί της Μεσογείου, την Κύπρο. Βασικός κρίκος σύνδεσης των δύο ομώνυμων πόλεων είναι τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων τους.

4η Εισήγηση: Θανάσης Αδάμος,

«Ο ελλέβορος της Οίτης»

Περίληψη:

Ο ελλέβορος είναι ένα φυτό που φύεται στην Οίτη και συνδέεται με την ιστορία και τη λαϊκή παράδοση της περιοχής. Ο ελλέβορος έχει χρησιμοποιηθεί για την ίαση ψυχικών και άλλων παθήσεων, καθώς και για την παρασκευή των φίλτρων που μεταχειρίζονταν οι μάγισσες και φαρμακίδες της Υπάτης. Ο ελλέβορος αναφέρεται ήδη στη **Μυθολογία** μας, αφού λέγεται ότι είναι το φυτό που έδωσε ο **Αντικυρεύς** στον **Ηρακλή** για να τον θεραπεύσει από την μανία η οποία τον είχε καταλάβει. Η κατάληξη του Ηρακλή ήταν να βάλει ο ίδιος φωτιά και να καεί στην κορυφή της Οίτης.

Στους **ιστορικούς χρόνους** πολλοί συγγραφείς, Έλληνες και Λατίνοι, έχουν γράψει για τον ελλέβορο και τις διάφορες θεραπείες με αυτόν. Ο **Θεόφραστος**, τον 4^ο αι. π.Χ., έχει κάνει τις περισσότερες αναφορές για τον ελλέβορο, που τον διακρίνει σε «μέλανα» και «λευκόν». Ο Θεόφραστος, καταγράφει τον *οιταίον*, τον *αντικυρικόν*, τον *ελικώνιον*, τον *παρνάσιον*, τον *αιτωλικόν* κ.ά., θεωρεί όμως άριστον αυτόν της Οίτης, που φύεται «*περί την Πυράν*». Ο Θεόφραστος περιγράφει τη χρήση των καρπών και της ρίζας του ελλέβορου ως καθαρτικού, καθώς και τις δεισιδαιμονίες και μια τελετουργική διαδικασία για την εξόρυξη της ρίζας.

Μία σύντομη αναφορά στον ελλέβορο κάνει και ο **Αριστοτέλης**, 4^{ος} αι. π.Χ., γράφοντας στο έργο του «Περί Φυτών» ότι οι καρποί αυτού είναι δηλητήρια για τους ανθρώπους αλλά τροφή για τα πτηνά.

Ο **Ιπποκράτης**, 4^{ος} αι. π.Χ., έχει γράψει στα διάφορα βιβλία του για τη χρήση του ελλέβορου σε πάρα πολλές και ετερόκλητες παθήσεις.

Ο **Στράβων**, 1^{ος} αι. π.Χ., θεωρεί ως άριστον τον ελλέβορο της αρχαίας Αντίκυρας του Μαλιακού κόλπου, τον *Οιταίον ελλέβορον*.

Ο **Διοσκουρίδης**, τον 1^ο αι. μ.Χ., αναφέρει τον «μέλανα» και τον «λευκόν» ελλέβορο. Ως θεραπευτικές ενδείξεις μνημονεύει την μανία, την επιληψία, την έκτρωση, τις εντερικές παρασιτώσεις κ.ά. Αναφέρει επίσης τον «ελλεβορίτην οίνον», από αμπέλια όπου συνυπήρχε και το φυτό ελλέβορος.

Ο ρωμαίος **Πλίνιος**, 1^{ος} αι. μ.Χ., αναφέρει ότι ο ελλέβορος χρησιμοποιήθηκε και από ρήτορες για την τόνωση της μνήμης!

Ο **Πλούταρχος**, 1^{ος} -2^{ος} αι. μ.Χ., αναφέρει τον ελλέβορο ως παράδειγμα θεραπείας, όπου αυτός βγαίνει από το σώμα μαζί με την αρρώστια, σε αντίθεση με τη λογική που πρέπει να παραμένει στην ψυχή.

Ο **Παυσανίας**, 2^{ος} αι. μ.Χ., αναφέρεται στον ελλέβορο που φύεται στα πάνω από την Αντίκυρα της Φωκίδας όρη και στη χρήση του ως καθαρτικού.

Ο **Γαληνός**, 2^{ος} αι. μ.Χ., μας περιγράφει και τον «αντικυρικόν ελλέβορον», από την ανάμιξη σησαμοειδούς και ελλέβορου, για τη θεραπεία ψυχικών παθήσεων, ως εμετικό και υπακτικό.

Κατά τον 19^ο αιώνα μέχρι τις αρχές του 20^{ου} πολλές Φαρμακοποιίες περιλαμβάνουν το ρίζωμα ή το βάμμα ελλέβορου.

Σήμερα, η σύγχρονη Ιατρική δεν συνιστά τον ελλέβορο για καμία θεραπευτική ένδειξη. Στη λαϊκή θεραπευτική, επί ανθρώπων και ζώων, πολλά λέγονται ατεκμηρίωτα και βεβαίως επικίνδυνα. Το σκάρφισμα των δένδρων, δηλ. η εντομή του φλοιού για να τοποθετηθεί κάτω από αυτόν τεμάχιο ρίζας ελλέβορου με σκοπό να ξεραθεί το δέντρο, είναι η ένδειξη από την οποία έλαβε ο ελλέβορος το λαϊκό του όνομα «σκάρφη».

5η Εισήγηση: Δημήτρης Καραδήμας,

«Η Καρπαία: χορός των Αινιάνων – Μαρτυρίες και ερμηνείες»

Περίληψη:

Ο Ξενοφών στο έργο του *Κύρου Ανάβασις* περιγράφει έναν αρχαιοελληνικό χορό που τον ονομάζει Καρπαία και τον οποίο, όπως αναφέρει, χόρευαν οι Αινιάνες και οι Μάγνητες. Ο χορός μνημονεύεται και από άλλους συγγραφείς μεταγενέστερους του Ξενοφώντος οι οποίοι, όμως, ελάχιστα προσθέτουν στις γνώσεις μας για τον συγκεκριμένο χορό. Στην εισήγηση αυτή γίνεται παρουσίαση και ερμηνευτική προσέγγιση των μαρτυριών που έχουμε στη διάθεσή μας, σε μια προσπάθεια να απαντηθούν ερωτήματα που ανακύπτουν σχετικά με τη δημιουργία και τον συμβολισμό του χορού, καθώς και με την πιθανή σύνδεσή του με κάποια θρησκευτική τελετή ή θεότητα. Τα ερωτήματα αυτού του τύπου μπορούν συνήθως να απαντηθούν με συνδυασμένη προσφυγή στα εργαλεία και τις πηγές πληροφόρησης που μπορούν να προσφέρουν η φιλολογία, η αρχαιολογία και η επιγραφική, καθώς και η ανθρωπολογία, η οποία μπορεί να προβεί στη συγκριτική μελέτη του χορού ή χορών από όλες τις περιοχές του κόσμου. Εδώ θα περιοριστούμε στη βοήθεια που προσφέρουν οι φιλολογικοί ή αρχαιολογικοί χαρακτήρα πηγές.

4^η Συνεδρία

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ/ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Προεδρείο: Δημήτρης Καραδήμας, Σελήνη Ψωμά

1η Εισήγηση: Γιώργος Κακαβάς,

«Αstromάντισσες και Φαρμακίδες της Υπάτης. Θρύλοι και Παραδόσεις»

Περίληψη:

Στην εισήγησή μου θα εστιάσω στους θρύλους, τις μυθοτρόφους παραδόσεις και τις μαρτυρίες για τις πιο φημισμένες, τις πιο πανίσχυρες Θετταλίδες μάγισσες, τις αστρομάντισσες και φαρμακίδες της Υπάτης. Οι Θετταλίδες μάγισσες, που είχαν ως προστάτιδά τους την τρισυπόστατη θεά Εκάτη, έφθασαν στο απόγειο της δόξας τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, όλες τους προικισμένες με το χάρισμα να «κατεβάζουν όχι μόνο τα άστρα αλλά και το φεγγάρι από τον ουρανό» για να τις βοηθάει στις μαγικές τελετουργίες τους. Τη δύναμή τους όφειλαν στην άριστη γνώση των φυτών της Οίτης και ιδιαίτερα των τοξικών-φαρμακευτικών, που, ανάλογα με τη χρήση, γίνονταν φάρμακα ή φαρμάκια, από εκεί προέκυψε και η ονομασία τους, φαρμακίδες.

Στο 2ο και 3ο μ.Χ. αιώνα η Υπάτη, κοιτίδα των Αινιάνων, αποτελούσε πλέον ένα από τα σημαντικότερα κέντρα μαγείας και γοητείας διαθέτοντας περίφημες σχολές μαγισσών. Θεραπευτές, φιλόσοφοι, συγγραφείς και λαϊκοί, την επισκέπτονταν για να βιώσουν τη μαγική της γη. Η φήμη τους μάλιστα είχε ξεπεράσει τα στενά γεωγραφικά όρια και πλανιόταν σε όλη τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, σε τέτοιο βαθμό που έρχονταν να συμβουλευτούν τις μάγισσες της Υπάτης ακόμη και Ρωμαίοι άρχοντες και μεγιστάνες. Μας το παραδίδουν ο ποιητής, ρήτορας και φιλόσοφος Απουλήιος (124 - 171 μ.Χ.) στο έργο του Χρυσός Γάιδaros ή Μεταμορφώσεων βιβλίο 11, ο περίφημος σοφιστής και συγγραφέας Λουκιανός ο Σαμοσατέας (125 – 180 μ.Χ.), στη μυθιστοριογραφία του Λούκιος ή Όνος, και ο συγγραφέας Ηλιόδωρος (3ος μ.Χ. αι.) στο Σύνταγμα των περί Θεαγένην και Χαρίκλειαν Αιθιοπικών ή Αιθιοπικά, το δημοφιλέστερο από τα αρχαία μυθιστορήματα. Οι μάγισσες της Υπάτης, υπήρξαν, σύμφωνα με τις ίδιες πηγές, πρωταγωνίστριες και στην ερωτική μαγεία.

Και η μυθιστορία αντάμα με τις παραδόσεις για τις ισχυρές, πανούργες μάγισσες της Υπάτης επιβιώνουν από στόμα σε στόμα και διακονίζονται από γενιά σε γενιά. Όταν Γάλλος ιστορικός και περιηγητής Jean Alexandre Buchon (1791-1849) επισκέπτεται το απόκρημνο, σχεδόν απροσπέλαστο, κάστρο της Υπάτης, εντυπωσιασμένος από τη μαγευτική τοποθεσία και τη φυσική οχύρωσή του, το παρομοιάζει σαν «να κρέμεται από τον ουρανό, λες και το 'κτισαν μάγισσες». Ένα τέτοιο κραταιό μαγικό κέντρο δεν θα μπορούσε παρά να αφήσει επίδοξους μαγικούς διαδόχους, με πιο διάσημες τη Λυούσα, σύζυγο του Αρμάου ή Αρμάγου και η Μαλαχαβιού από την Καστριώτισσα, οι οποίες δεν περιοριζόταν μόνο να λύνουν τα μάγια, αλλά και μάγευαν. Μέχρι και τον περασμένο αιώνα η αρχαία Θετταλή μάγισσα Αγαονίκη, που κατέβαζε κατά βούληση τα άστρα και τη σελήνη, θεωρείτο εξέχουσα προσωπικότητα της Υπάτης σε τέτοιο μάλιστα βαθμό που ο Γεώργιος Αινιάν έδωσε, με υπόδειξη του σοφού αδελφού του Δημητρίου, το όνομά της στη θυγατέρα του, τη μετέπειτα γνωστή ποιήτρια Αγανίκη Αινιάν-Μαζαράκη (1838- 1892). Οι μύθοι και οι παραδόσεις για τις μάγισσες της Υπάτης έχουν περάσει και στα δημοτικά τραγούδια με χορό της περιοχής, ενώ κάθε Αύγουστο μία από τις τρεις διαδρομές του μαραθώνιου της Οίτης ονομάζεται «Το Μονοπάτι των Φαρμακίδων».

2η Εισήγηση: Μαριάννα Θωμά,

«Ο Σπερχειός ποταμός στην αρχαία ελληνική μυθολογική και λογοτεχνική παράδοση»

Περίληψη:

Ο Σπερχειός ποταμός πηγάζει από το όρος Τυμφρηστός και καταλήγει στον Μαλιακό κόλπο διασχίζοντας με μεγαλοπρέπεια τη Στερεά Ελλάδα. Ο ποταμός, του οποίου το όνομα σχετίζεται με την ορμητικότητα των νερών του (< σπέρχω = ρέω, κινούμαι ορμητικά), έχει συνδεθεί με ποικίλους μύθους και παραδόσεις στο πέρασμα των αιώνων. Ο Όμηρος κάνει λόγο για τη θεϊκή καταγωγή του Σπερχειού χαρακτηρίζοντάς τον *διπετή* (Π 174), ενώ επίσης παραδίδει ότι ενώθηκε με την κόρη του Πηλέα Πολυδώρα και γέννησαν τον Μενέσθιο. Κατά την επικρατέστερη άποψη στην κοιλάδα του Σπερχειού τοποθετείται επίσης το βασίλειο του ήρωα Αχιλλέα, κάτι που μαρτυρείται και στη ραψωδία Ψ 144-147 της *Ιλιάδας*. Στο εν λόγω χωρίο μνημονεύεται η στενή σχέση του ποταμού με τον Αχιλλέα στον οποίο μάλιστα ο ήρωας είχε αφιερώσει μια τούφα από τα μαλλιά του αν επέστρεφε ζωντανός στην πατρίδα του από την Τροία. Οι μύθοι αναφορικά με τη σχέση του Σπερχειού με τον Αχιλλέα αλλά και την ένωση του ποταμού με την κόρη του Πηλέα συμβολίζουν την ευεργετική επίδραση του στην ευρύτερη περιοχή της Φθιώτιδας την οποία καθιστούσε ιδιαίτερα εύφορη. Αξίζει να θυμηθούμε τη μνεία του Αισχύλου στους *Πέρσες* για την εύφορη πεδιάδα του ποταμού, στ. 486-487: οὔ | Σπερχειός ἄρδει πεδίων εὐμενεῖ ποτῶ, καθώς επίσης τον χαρακτηρισμό του ως λευκοφόρου (porulifer) από τον Λατίνο Οβίδιο στις *Μεταμορφώσεις* (I 579), όπου ο ποταμός παρουσιάζεται με τις κοίτες του γεμάτες από όμορφες λεύκες να τρέχει στη σύναξη των ποταμών που κάλεσε ο μεγάλος Πηνειός.

Το γόνιμο έδαφος της κοιλάδας του Σπερχειού έγινε τόπος προσέλκυσης των Αινιάνων οι οποίοι κατά τον 11^ο αι. π.Χ. εκτοπίστηκαν από την περιοχή της Θεσσαλίας και εγκαταστάθηκαν στη δυτική πλευρά της κοιλάδας του ποταμού. Από τότε ως τα ρωμαϊκά χρόνια η ιστορική παρουσία τους υπήρξε σημαντική στην περιοχή. Η σημαντικότερη πόλη των Αινιάνων ήταν η Υπάτη η οποία ονομάστηκε έτσι προς τιμήν του Απόλλωνος Υπαταίου, ενώ μνημονεύεται από ποικίλους αρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς. Με την παρούσα εισήγηση σκοπεύω να αναδείξω την παρουσία του ποταμού Σπερχειού στην αρχαιοελληνική μυθολογική και λογοτεχνική παράδοση και τη σχέση του με την πόλη της Υπάτης στην οποία λατρευόταν ως θεός. Τα ευεργετικά νερά, η πλούσια βλάστηση και οι ποικίλοι παραπόταμοι του καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό την οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή της Υπάτης στην αρχαιότητα.

3η Εισήγηση: Σοφία Παπαϊωάννου,

«Αστική Τοπογραφία και λογοτεχνικές περιγραφές: το επικό διακείμενο της Υπάτης στις Μεταμορφώσεις του Απουλήιου»

Περίληψη:

Συχνό μοτίβο στην κλασική λογοτεχνία είναι η περιγραφή μιας πόλης, ή πιο ορθά, η διαδικασία μέσω της οποίας κατασκευάζεται στη φαντασία του αφηγητή η εικόνα μιας πόλης ή ενός αστικού τοπίου. Η τοπογραφία αυτή δεν χρειάζεται να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ή ακόμη και να μιμείται την πραγματικότητα, αλλά μάλλον να στοχεύει στην κατασκευή μιας πόλης η οποία εξυπηρετεί συγκεκριμένες προθέσεις του συγγραφέα. Μία λογοτεχνική πόλη μπορεί να έχει κτήρια, δρόμους, πλατείες, μνημεία τα οποία έχουν κάποια ευρύτερη σημασία, είτε για τη συνέχεια του έργου είτε για την ένταξη του έργου σε έναν διάλογο με άλλα λογοτεχνικά κείμενα. Στην παρούσα ανακοίνωση υποστηρίζω πως η περιγραφή της Υπάτης στις *Μεταμορφώσεις* του Απουλήιου, η οποία καθορίζεται από την ιδιότητά της ως πόλη της μαγείας, στην ουσία είναι λογοτεχνικό κατασκεύασμα το οποίο σχεδιάζεται στη φαντασία του κεντρικού ήρωα Λούκιου, Η ανακοίνωση θα αναφερθεί σύντομα στη θεωρητική διάσταση της λογοτεχνικής πολεοδομίας, και θα εστιάσει ειδικότερα στο επικό διακείμενο της Καρχηδόνας του Βιργιλίου. Υποστηρίζω πως ο Απουλήιος έχει στον νου του την Καρχηδόνα της *Αινειάδας* όταν περιγράφει την Υπάτη μέσα από τα μάτια του Λούκιου, φιλοδοξώντας πως αυτός ο διακειμενικός διάλογος θα ευχαριστούσε ιδιαίτερα τους Βορειοαφρικανούς συμπατριώτες του, ενώ παράλληλα θα προσέδιδε το κύρος του επικού Αινεία στον πρωταγωνιστή του. Η επικοινωνία του Απουλήιου με τον Βιργίλιο είναι εμφανής στην περιγραφή της χρυσοφόρας Βυρήνης, η οποία ανακαλεί την περιγραφή της Διδώς στη σκηνή του κυνηγιού στο 4^ο βιβλίο της *Αινειάδας*, στην έκφραση του Ακταίωνα η οποία επικοινωνεί με την έκφραση που αντικρύζει ο Αινείας το 1^ο βιβλίο της *Αινειάδας*, και πάνω απ' όλα στην επιθυμία του ήρωα να βρει στην πόλη της Υπάτης αυτό που αναζητά – ο νόστος στην περίπτωση του Λούκου είναι τα μυστικά της μαγείας.

4η Εισήγηση: Αμφιλόχιος Παπαθωμάς,

«Η αρχαία Υπάτη, ο Λούκιος ή όνος και ο Ρ.Οχυ. LXX 4762»

Περίληψη:

Η Υπάτη της αυτοκρατορικής περιόδου είναι ο τόπος στον οποίο διαδραματίζεται σημαντικό τμήμα του ψευδο-λουκιανικού μυθιστορήματος «Λούκιος ή όνος», το οποίο χρονολογείται στον πρώτο ή τον δεύτερο αιώνα μ.Χ. Στην Υπάτη συντελείται, μάλιστα, και η αθέλητη μεταμόρφωση του πατρινού ήρωα Λούκιου σε γάιδαρο, όταν αυτός επισκέπτεται την πόλη και φιλοξενείται εκεί από μια τοπική θεσσαλή μάγισσα. Ακολουθούν πολλές περιπέτειες του μεταμορφωμένου σε γάιδαρο ήρωα, μεταξύ των οποίων και μια ερωτική περιπέτεια με μια πλούσια και όμορφη γυναίκα στη Θεσσαλονίκη. Το ψευδο-λουκιανικό κείμενο σχετίζεται με ένα χαμένο πλέον έργο

κάποιου Λούκιου από την Πάτρα (Επιτομή Φωτίου, αρ. 129), του οποίου έργου μάλιστα επιτομή ενδέχεται να αποτελεί ο «Λούκιος ή όνος». Στενά συνδεδεμένο με τα ελληνικά αυτά έργα είναι το πολύ εκτενέστερο λατινικό μυθιστόρημα «Μεταμορφώσεις» («Asinus aureus») του Απουλίου, το οποίο επίσης διαδραματίζεται εν μέρει στην Υπάτη και μάλιστα περιλαμβάνει στο δέκατο βιβλίο του επίσης συνεύρεση όνου με γυναίκα. Ο εκδεδομένος το 2006 πάπυρος του τρίτου αιώνα μ.Χ. P.Oxy. LXX 4762 περιγράφει με τολμηρό τρόπο την ερωτική πράξη μεταξύ μιας γυναίκας και ενός γαϊδάρου και, όπως ήδη αναγνωρίζει ο εκδότης του, πρέπει να συνδέεται με τα παραπάνω έργα, ίσως μάλιστα και με τα «Μιλησιακά» του Αριστείδη και το ιδιαιτέρως τολμηρό spurcum additamentum των Μεταμορφώσεων. Στην παρούσα ανακοίνωση εξετάζεται ο νέος πάπυρος σε σχέση με τα παραπάνω έργα και τη μέχρι σήμερα βιβλιογραφία (ZPE 158, 2006, 93-94, ZPE 175, 2010, 33-40, Studi e Testi di Pap. 12, 51-63, AN 8, 2010, 59-83, Pap.Lup. 23, 2013, 85-103) και προτείνεται η πιθανότητα να σχετίζεται και το άγνωστο μέχρι πρότινος έργο, απόσπασμα του οποίου αποτελεί ο πάπυρος της Οξυρύνχου, με την Υπάτη.

5η Εισήγηση: Βασίλειος Βερτουδάκης,

«Ηρωολογική μνήμη της περιοχής της Υπάτης στα επιγράμματα της Παλατινής Ανθολογίας»

Περίληψη:

Η ευρύτερη περιοχή της Υπάτης συνδέεται με ένα πλούσιο μυθολογικό και ιστορικό υπόβαθρο στον αρχαιοελληνικό κόσμο. Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει τα τοπωνύμια της περιοχής, ως φορείς μνήμης ηρώων, στο σώμα των επιγραμμάτων της *Παλατινής Ανθολογίας*. Στη μεγάλη αυτή ανθολογία, η οποία συγκροτεί ένα κάτοπτρο λογοτεχνικής αποτύπωσης της μακράς ελληνικής διάρκειας από την αρχαϊκή περίοδο ως την εποχή του μέσου αιώνα, εντοπίζονται τα τοπωνύμια Οίτη, Τραχίνα και Σπερχειός. Και τα τρία συναναφέρονται από τον Σοφοκλή ως η πατρώα γη του Φιλοκτήτη στη φερώνυμη τραγωδία (*Φιλ.* 490–492).

Στο πρώτο επίγραμμα (*ΠΑ* 6.3) ο Ηρακλής συνδέεται με την *πολλύλιθον* Τραχίνα και την Οίτη (πρβλ. *Στράβων, Γεωγρ.* 9.4.12). Το δεύτερο (*ΠΑ* 16.111) αναφέρεται στον Φιλοκτήτη, τον *πολυώδυνο* ήρωα από την Τραχίνα. Ως γνωστόν, οι δύο μυθικοί ήρωες διασταυρώνονται στο όρος Οίτη, όπου ο Φιλοκτήτης άναψε την πυρά του Ηρακλή και σε ανταμοιβή παίρνει τα δηλητηριώδη βέλη του (Σοφοκλής, *Φιλ.* 800-892, Υγίνος, *Fab.* 102). Το τρίτο επίγραμμα (*ΠΑ* 7.677), στο οποίο αναφέρεται ο Σπερχειός, είναι ένα επιτύμβιο για τον μάντη Μεγιστία που έπεσε στη Μάχη των Θερμοπυλών (πρβλ. *Ηρόδοτος*, 7.228, 3). Τα επιγράμματα συνεξετάζονται με τα λογοτεχνικά διακείμενά τους, στα οποία αναδεικνύεται η σχέση των ηρώων με την εν λόγω περιοχή.

6η Εισήγηση: Γεώργιος Ζάχος,

«Η πομπή των Αινιάνων στους Δελφούς στα Αιθιοπικά του Ηλιοδώρου: Μεταξύ φαντασίας και πραγματικότητας»

Περίληψη:

Στα Αιθιοπικά του Ηλιοδώρου, που γράφτηκαν στο τέλος του 3^{ου} αι. μ.Χ. ή στις αρχές του 4^{ου} αι. μ.Χ., η αιθιοπίδα Χαρίκλεια συναντά στους Δελφούς τον Υπαταίο Θεαγένη που συμμετέχει στη μεγαλειώδη πομπή των Αινιάνων προς τιμή του Νεοπτολέμου. Η αναφορά αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική γιατί αποτελεί την κύρια πηγή της λατρευτικής αυτής πρακτικής. Ο Ηλιοδωρος που γεννήθηκε στην Έμεσα της Συρίας (σημερινή Χομς) ήταν αρχικά εθνικός, γιος του Θεοδοσίου, ιερέα του θεού Ηλίου, αλλά αργότερα θα ασπαστεί τον Χριστιανισμό και θα χρηστεί επίσκοπος Τρίκκης. Το έργο του συγκαταλέγεται ανάμεσα στα ερωτικά μυθιστορήματα του τέλους της Αρχαιότητας, όπως το «Χαιρέας και Καλλιρόη» του Χαρίτωνα (2ος αι. μ.Χ.), «τα κατά Λευκίππην και Κλειτοφώντα» του Αχιλλέα Τάτιου (2ος / 3ος αι. μ.Χ.) και το «Δάφνις και Χλόη» του Λόγγου (3^{ος} αι. μ.Χ.). Τα Αιθιοπικά μεταφράστηκαν στα λατινικά και αγαπήθηκαν ιδιαίτερα στην εποχή της Αναγέννησης (Θερβάντες, Σαίξπηρ, Ρακίνας), αλλά και στην εποχή του Ρομαντισμού (Τζιουζέπε Βέρντι). Έγιναν, επίσης, σημείο αντιπαράθεσης ανάμεσα σε κληρικούς, όπως ο Σωκράτης ο Σχολαστικός (5^{ος} αι. μ.Χ.), ο Πατριάρχης Φώτιος (9^{ος} αι. μ.Χ.), ο Νικηφόρος Κάλλιστος (14^{ος} αι. μ.Χ.) από την μία, και Διαφωτιστές, όπως ο Αδαμάντιος Κοραής από την άλλη. Πρόκειται για ένα έργο με πολλά φανταστικά στοιχεία στην πλοκή του, αλλά, όπως και ο *Asinus aureus* ή αλλιώς οι Μεταμορφώσεις του Απουληίου (2^{ος} αι. μ.Χ.), έχει έναν ιστορικό πυρήνα. Αυτόν τον πυρήνα θα προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε μέσα από την ιστορία των Αινιάνων και της Υπάτης των Ρωμαϊκών και Ύστερων Ρωμαϊκών χρόνων. Παράλληλα θα εξετάσουμε το χρονικό, ιδεολογικό, πνευματικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο γράφτηκε το έργο, δίδοντας κάποιες απαντήσεις στο πρόβλημα της συγγραφής του και της αντιπαράθεσης σχετικά με αυτό.

5^η Συνεδρία

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Προεδρείο: Θεοδώρα Αντωνοπούλου, Ευθυμία Καράντζαλη

1η Εισήγηση: Δημήτρης Κυρίτσης,

*«Νέα στοιχεία για την πόλη των Νέων Πατρών
κατά τον 11ο αιώνα: Η μαρτυρία τριών επιγραφών»*

Περίληψη:

Σκοπός της υπό παρουσίαση εργασίας είναι η μελέτη τριών επιγραφών από την Υπάτη Φθιώτιδας. Η Υπάτη έχει ιδρυθεί στους βόρειους πρόποδες του όρους Οίτη σε υψόμετρο 400 μ., 22 χλμ. δυτικά της Λαμίας. Η πόλη των Νέων Πατρών αποτέλεσε σημαντικό περιφερειακό κέντρο της νότιας Ελλάδας κατά τη μέση και την ύστερη βυζαντινή περίοδο, υπήρξε έδρα μητρόπολης και πρωτεύουσα, για μισόν αιώνα, του ανεξάρτητου κράτους της Θεσσαλίας. Οι δύο επιγραφές είναι εντοιχισμένες σε δύο ναούς του οικισμού. Η πρώτη στο ναό του Αγίου Νικολάου και η δεύτερη στο ναό της Αγίας Σοφίας. Η τρίτη φυλάσσεται στο Βυζαντινό Μουσείο Φθιώτιδας.

Η επιγραφή από τον ναό του Αγίου Νικολάου, σύμφωνα με τον Παύλο Λαζαρίδη, εντοιχίστηκε στη βόρεια θύρα του ναού το 1973. Αναφέρεται από αρκετούς μελετητές, με την Άννα Αβραμέα να επιχειρεί μια ερμηνευτική προσέγγισή της. Στο κείμενο της επιγραφής αναφέρεται ο *Δημήτριος Κατακαλών*, ο οποίος είναι ο κήτορας ενός εκκλησιαστικού πιθανότατα οικοδομήματος της μεσοβυζαντινής πόλης. Οι άλλες δύο επιγραφές είναι αδημοσίευτες και απαρτίζουν ένα κοινό σύνολο το οποίο κατασκευάστηκε από τον ίδιο χαρακτή και προέρχεται από ένα μνημείο της βυζαντινής πόλης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επιγραφή από τον ναό της Αγίας Σοφίας που αναφέρεται το όνομα *Κεκα[υμένος]* που μπορεί να ταυτιστεί με τον Κατακαλώνα Κεκαυμένο.

Στόχος αυτής της εργασίας είναι η ταύτιση των δύο προσώπων του Δημητρίου Κατακαλών και του Κεκαυμένου ίσως του Κατακαλώνα, οι οποίοι αποτελούσαν μέλη σημαντικών βυζαντινών στρατιωτικών οικογενειών του 11^{ου} αιώνα και η σχέση τους με την πόλη των Νέων Πατρών. Επιπλέον, θα επιχειρηθεί να αποσαφηνιστεί από πιο κτίριο προέρχεται το σώμα των υπό εξέταση επιγραφών. Από το παραπάνω επιγραφικό σύνολο, που χρονολογείται στο β' μισό του 11^{ου} αιώνα προκύπτουν ενδιαφέροντα στοιχεία για την αρχιτεκτονική δραστηριότητα και τα πρόσωπα της βυζαντινής πόλης των Νέων Πατρών.

2η Εισήγηση: Όλγα Καραγιώργου,

“... ξὺν ἐπιμελείᾳ πολλῆ τείχῃ ὠκοδομήσατο ἰσχυρὰ, ἔν τε Σάκκῳ καὶ Ὑπάτῃ...”: η θέση της Υπάτης στο Ιουστινιάνειο πρόγραμμα οχύρωσης πόλεων στην επαρχία Θεσσαλίας

Περίληψη:

Η κατ' εντολή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, όπως πιθανολογείται, συγγραφή του έργου *Περί Κτισμάτων* ολοκληρώθηκε από τον Προκόπιο στα τέλη της δεκαετίας του 550 και είχε ως στόχο τη διαφύλαξη στη μνήμη των ανθρώπων των πολυάριθμων και μεγαλοπρεπών κατασκευών που υλοποιήθηκαν από τον Ιουστινιανό σε ολόκληρη την αυτοκρατορία «...ὡς μὴ ἀπιστεῖν τῷ τε πλήθει καὶ τῷ μεγέθει ἐς τὸν ὄπισθεν χρόνον τοῖς αὐτὰς θεωμένοις ξυμβαίῃ, ὅτι δὴ ἀνδρὸς ἐνὸς ἔργα τυγχάνει ὄντα» (*Περί Κτισμάτων* I.i.17-18). Ιδιαίτερα σημαντική θέση σε αυτό το έργο έχουν τα οχυρωματικά έργα. Ειδικά σε ό,τι αφορά την επαρχία της Θεσσαλίας, ο Προκόπιος αναφέρει ότι ο Ιουστινιανός ανανέωσε τα τείχη στις εννέα από τις δώδεκα πόλεις στην επαρχία Θεσσαλίας και συγκεκριμένα στη Λάρισα, τη Δημητριάδα, τις Θήβες, τον Εχίνο, τη Μητρόπολη, την Τρίκα, τους Γόμφους, την Καισάρεια και τη Φάρσαλο (τούς περιβόλους ἀνανεωσάμενος, ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐκρατύνατο, χρόνῳ τε καταπεπονηκότας μακρῶ, εὐπετῶς τε ἄλωτους ὄντας, εἴ τις προσίοι). Στην περίπτωση της Διοκλητιανούπολης ο αυτοκράτορας αποφάσισε να μεταφέρει την πόλη και τον πληθυσμό της σε υψηλότερο και φυσικά οχυρωμένο σημείο στη χερσόνησο της λίμνης Ορεστιάδος, δίνοντας στο νέο αυτό οικισμό το όνομά του: Ιουστινιανούπολη. Μόνο στην περίπτωση της Υπάτης αναφέρεται η *de novo* ανέγερση ισχυρών τειχών, ενώ η πόλη της Λαμίας απουσιάζει εμφατικά από την διήγηση του Προκοπίου. Στο πλαίσιο της συμμετοχής της στο τρέχον ερευνητικό πρόγραμμα του Πανεπιστημίου του Mainz με τίτλο *Prokop und die Sprache der Bauten*, υπό τη διεύθυνση του καθ. Gunnar Brands, η υπογράφουσα επανεξετάζει το ζήτημα των Ιουστινιάνειων οχυρώσεων στις πόλεις της επαρχίας Θεσσαλίας. Συνδυάζοντας τις γραπτές μαρτυρίες και τη γεωμορφία με τα πιο πρόσφατα αρχαιολογικά δεδομένα, εξετάζεται αρχικά η αξιοπιστία της μαρτυρίας του Προκοπίου, ώστε να ερμηνευθεί στη συνέχεια η διαφορετική αντιμετώπιση των αμυντικών αναγκών των Θεσσαλικών πόλεων με ιδιαίτερη έμφαση στους πιθανούς λόγους που εξηγούν την σιωπή περί οχυρωματικών έργων στη Λαμία, σε αντίθεση με τη μνεία για την κατασκευή ισχυρών τειχών στην Υπάτη.

3η Εισήγηση: Παντελής Λεβάκος,

«Η συμμετοχή των Επισκόπων Υπάτης (Νέων Πατρών) στις Συνόδους των βυζαντινών χρόνων: συμβολή στη διερεύνηση του ρόλου των επισκόπων του ελλαδικού χώρου στην επίλυση των μειζόνων εκκλησιαστικών ζητημάτων»

Περίληψη:

Η προτεινόμενη εισήγηση έχει ως σκοπό να συμβάλει στην έρευνα για τη διερεύνηση της συμμετοχής των επισκόπων του κυρίως ελλαδικού χώρου στις Συνόδους των βυζαντινών/μεσαιωνικών χρόνων, με ιδιαίτερη έμφαση να αποδίδεται στη συμμετοχή ορισμένων εκ των επισκόπων όπου ποίμαναν την εκκλησιαστική επαρχία της Υπάτης ή Νέων Πατρών στις εν λόγω Συνόδους. Η μελέτη της συμμετοχής των επισκόπων Υπάτης σε ορισμένες πολύ σημαντικές Συνόδους του τετάρτου, πέμπτου, ενάτου και δωδεκάτου αιώνα αφενός δύναται να ενταχθεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο έρευνας του βαθμού κατά τον οποίο οι επίσκοποι του ελλαδικού χώρου μετείχαν στη λήψη αποφάσεων περί σημαντικών δογματικών και διοικητικών ζητημάτων, αφετέρου παρέχει τα απαραίτητα κριτήρια ώστε να ερμηνευθεί ως μία αρκετά ενδιαφέρουσα συμβολή στον εμπλουτισμό των γνώσεων περί της ιστορικής παρουσίας της πόλης της Υπάτης. Η μελέτη της συμμετοχής των επισκόπων της Υπάτης στις Συνόδους των βυζαντινών χρόνων δεν θα αναλωθεί αποκλειστικά στην παράθεση ήδη καταγεγραμμένων γεγονότων αλλά θα προσεγγίσει, κατά το μέτρο του δυνατού, τη συμβολή των επισκόπων αυτών στον καταρτισμό των ειρημένων εκκλησιαστικών αποφάσεων.

Η περιγραφόμενη συμμετοχή των επισκόπων Υπάτης στις Οικουμενικές και Ενδημούσες Συνόδους άρχεται με τη συμμετοχή του επισκόπου Πausανία ή Πausιανού στη Γ΄ Οικουμενική Σύνοδος (Έφεσος, 431) ως οπαδού του Νεστορίου, συνεχίζει με την παρουσία του Ιωάννη Α΄ στις εργασίες της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου (Χαλκηδόνα, 451) και του Λέοντα στις εργασίες της Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως κατά το έτος 879, ενώ τερματίζεται με την παρουσία του επισκόπου Ευθυμίου Μαλάκη στις Συνόδους της Κωνσταντινουπόλεως κατά τα έτη 1166 και 1170. Ασφαλώς, η μετοχή των επισκόπων αυτών σε Συνόδους όπου τέθηκαν επί τάπητος σημαντικά ζητήματα δογματικής και διοικητικής φύσεως όπως η τιμή της Υπεραγίας Θεοτόκου, η καταδίκη της αίρεσης του Μονοφυσιτισμού, η αποκατάσταση του πατριάρχου Φωτίου στο Θρόνο της Κωνσταντινουπόλεως και οπωσδήποτε η καταδίκη τόσο της προσθήκης του Υιού κατά την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος (filioque), όσο και της παρεμβατικότητας της Εκκλησίας Ρώμης στα εσωτερικά ζητήματα άλλων εκκλησιαστικών δικαιοδοσιών φανερώνει ότι η επισκοπή Υπάτης ή Νέων Πατρών ευτύχησε να ποιμανθεί από πεπαιδευμένους και πνευματικά κατηρτισμένους επισκόπους.

Αναμφίβολα, μεταξύ των επισκόπων Υπάτης ξεχωρίζει η μορφή του Ευθυμίου Μαλάκη, ο οποίος διακρίθηκε αφενός για το πνευματικό του υπόβαθρο και αφετέρου για την ουσιαστική συμβολή του, μέσα από το μεστό δογματικών αληθειών λόγο του, στην καταδίκη της παρερμηνείας του ευαγγελικού χωρίου «ὁ πατήρ μου μείζων μου ἔστι» (Κατά Ιωάννην 14, 28). Η προτεινόμενη εισήγηση στοχεύει, μεταξύ άλλων, στον τονισμό της ιστορικής αλήθειας ότι οι επίσκοποι του ελλαδικού χώρου επάξια εκπροσώπησαν τις μητροπολιτικές τους περιφέρειες στις διεξαχθείσες Συνόδους των βυζαντινών/μεσαιωνικών χρόνων, Οικουμενικές και Ενδημούσες, με τα ονόματά τους να διασώζονται στα σχετικά κεφάλαια του Συνοδικού της Ορθοδοξίας. Τέλος, η παρούσα εισήγηση επιχειρεί να συνεισφέρει στον εμπλουτισμό των γνώσεων αναφορικά με την ιστορική διαδρομή της επισκοπής Υπάτης, ώστε να συμβάλει στο διεξαγόμενο γόνιμο προβληματισμό.

4η Εισήγηση: Μαρία Ντούρου-Ηλιοπούλου,

«Το καταλανικό δουκάτο των Νέων Πατρών (1318-1390). Πολιτική, οργάνωση, κοινωνία»

Περίληψη:

Ως γνωστό το 1311 η μισθοφορική ομάδα των Αλμογάβαρων (καταλανική εταιρεία) κατέκτησε το φραγκικό δουκάτο των Αθηνών, το οποίο είχε δημιουργηθεί μετά την τέταρτη σταυροφορία από τον Όθωνα de la Roche, εγκαινιάζοντας έτσι την καταλανική περίοδο στην περιοχή. Προκειμένου να νομιμοποιήσουν την κατάκτηση οι Αλμογάβαροι αναγνώρισαν την επικυριαρχία του Αραγώνιου βασιλιά της Σικελίας. Το 1318 τα όρια του δουκάτου επεκτάθηκαν στη κεντρική Ελλάδα περιλαμβάνοντας τις Νέες Πάτρες (σημ. Υπάτη), το Σιδερόκαστρο, τη Λαμία και άλλες βυζαντινές περιοχές (ανήκαν στον βυζαντινό δούκα της Θεσσαλίας). Ως προς την οργάνωση τα καταλανικά δουκάτα είχαν τη δομή ενός αραγωνικού βασιλείου (διοίκηση, λατινική εκκλησία, δίκαιο) διατηρώντας γοητεία για τους Αραγώνιους ηγεμόνες που εκδήλωναν έντονο ενδιαφέρον για την Ρωμανία και την ανατολική Μεσόγειο. Μέσα από αρχαιολογική έρευνα διαπιστώνουμε αφενός το ενδιαφέρον των Λατίνων για τη διατήρηση των κτήσεών τους στην Ανατολή, αφετέρου τις συχνές επαφές και στενές σχέσεις με την Δύση. Αντίθετα οι σχέσεις με τους ορθοδόξους και τις τοπικές κοινωνίες παραμένουν ελάχιστες έως ανύπαρκτες. Οι Αραγώνιοι αναγνωρίζονταν από τους συγχρόνους τους ως σημαντική δύναμη στο χώρο της Μεσογείου και η παρουσία τους είχε μια έντονη δυναμική. Όπως προκύπτει όμως, δεν είχαν ούτε την οικονομική, ούτε την πολιτική ισχύ για να αναπτύξουν επεκτατικές τάσεις και να δημιουργήσουν μια νέα πραγματικότητα ανατρέποντας την ισορροπία δυνάμεων που επικρατούσε με τους Βενετούς και Γενουάτες να διατηρούν τον πρωταγωνιστικό τους ρόλο.

6^η Συνεδρία, 18:40-19:45

ΙΣΤΟΡΙΑ Β'

Προεδρείο: Μαρία Ντούρου-Ηλιοπούλου, Κατερίνα Κωνσταντινίδου

1η Εισήγηση: Αφροδίτη Καμάρα,

«Το Δουκάτο των Νέων Πατρών και η Καταλανική Εταιρεία: πτυχές της ιστορίας της Υπάτης κατά τον 14ο αιώνα»

Περίληψη:

Η Καταλανική Εταιρεία ή Κομπανία ήταν αρχικά ένα μισθοφορικό σώμα το οποίο υπηρέτησε τον οίκο της Αραγώνας στη διαμάχη του εναντίον των Ανδεγαυών για την κατοχή της Σικελίας. Μετά τη συνθήκη της Καλταμπελότα, οι Καταλανοί αναζήτησαν άλλη πηγή εσόδων και προσελήφθησαν από τον Ανδρόνικο Παλαιολόγο με σκοπό να απομακρύνουν τα τουρκικά φύλα από τη Μικρά Ασία. Τόσο η ληστρική συμπεριφορά τους προς τους κατοίκους της Βιθυνίας και άλλων περιοχών, όσο και η αθέτηση των υποσχέσεων πλουσιοπάροχης αμοιβής από την πλευρά του αυτοκράτορα του Βυζαντίου, οδήγησε τις δυο πλευρές σε ρήξη και οι Καταλανοί επιδόθηκαν σε σειρά ληστρικών ενεργειών στα ελληνικά εδάφη, με αποκορύφωμα τη Μάχη του Αλμυρού το 1311, όταν κατόρθωσαν να εξολοθρεύσουν όλη την αφρόκρεμα των φράγκικων δουκάτων της Ελλάδας. Διοργάνωσαν το Δουκάτο των Νέων Πατρών με έδρα την Υπάτη, στο οποίο άσκησαν εξουσία συμπληρωματικά προς το Δουκάτο των Αθηνών. Για την παρουσία των Καταλανών στην περιοχή, αντλούμε πληροφορίες από το "Χρονικό" του Ραμόν Μουντανέρ αλλά και από Βυζαντινούς λόγιους, όπως ο Νικηφόρος Γρηγοράς. Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να διερευνηθούν οι πηγές της περιόδου έτσι ώστε να σκιαγραφηθούν πτυχές της ιστορίας του δουκάτου, όπως οι σχέσεις των Καταλανών με τους γηγενείς, η προσπάθεια οργάνωσης και άμυνας του δουκάτου αλλά και οι θρησκευτικές εξελίξεις κατά τη διάρκεια του "μακρού" 14ου αιώνα.

2η Εισήγηση: Δημήτρης Γιαννακόπουλος,

“Neopatras”. Η Υπάτη ως τμήμα της επικράτειας του Φλωρεντινού Δούκα των Αθηνών Νέριο Α΄ Ατζαγιόλι (΄β μισό του 14ου αιώνα)

Περίληψη:

Η εισήγηση αναφέρεται στην τελευταία, πριν από την Οθωμανική κατάκτηση, λατινική κατοχή της Υπάτης (*Neopatras/Neoranti*). Πρόκειται για μία σύντομη χρονική περίοδο, μεταξύ 1384-1394, κατά την οποία η ευρύτερη περιοχή αποτέλεσε κτήση του Δούκα των Αθηνών Νέριο Ι Acciaiuoli. Συγκεκριμένα ιστορικά η φλωρεντινή παρουσία στο χώρο αυτό, λόγω της συντομίας της και της ανάμειξης πολλαπλών διεκδικητών για την κυριαρχία του, ανιχνεύεται με δυσκολία στα έγγραφα της εποχής.

Θα εκτεθούν οι συνθήκες υπό τις οποίες ο Νέριο Acciaiuoli απέσπασε την πόλη της Υπάτης και το κάστρο της από την προκάτοχη Καταλανική Εταιρεία και θα σκιαγραφηθούν οι διοικητικές, οικονομικές και εκκλησιαστικές δομές του βορειότερου αυτού άκρου της φλωρεντινοκρατούμενου Δουκάτου των Αθηνών.

Φαίνεται ότι η οργάνωση των δομών αυτών δεν διέφερε από αυτήν των υπόλοιπων κτήσεων των Acciaiuoli και προσαρμόστηκε στο πνεύμα της οικονομίστικης διακυβέρνησης της φλωρεντινής Οικογένειας στη *Ρωμανία*.

3η Εισήγηση: Eusebi Ayensa,

«Το ταξίδι του Antoni Rubio I LLuch στην Φθιώτιδα το 1909 και ένα σχόλιο για τη σύγκρουση μεταξύ Ορθοδόξων και Λατίνων στην Υπάτη τον 14ο αιώνα»

Περίληψη:

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιάσουμε νέα στοιχεία (αδημοσίευτα μέχρι σήμερα) σχετικά με το ταξίδι που πραγματοποίησε στην Υπάτη το καλοκαίρι του 1909 ο Καταλανός βυζαντινολόγος και μεγάλος μελετητής της καταλανικής κυριαρχίας στην Ελλάδα κατά τον 14ο αιώνα, Antoni Rubió i Lluch. Ο σκοπός του ταξιδιού αυτού ήταν η μελέτη του μεσαιωνικού κάστρου και η επιτόπια έρευνα για την επιβίωση της κακής φήμης των συμπατριωτών του στη λαογραφία της περιοχής. Η πρόσφατη μεταβίβαση του αρχείου Rubió από τους απογόνους του στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Καταλονίας κατέστησε τελικά προσβάσιμα στους ερευνητές όλα τα έγγραφα που αφορούν το ταξίδι εκείνο, με μεγάλο ιστορικό και εθνογραφικό ενδιαφέρον.

Η ανακοίνωση τελειώνει μ΄ ένα σχόλιο για τη σύγκρουση μεταξύ ορθοδόξων και λατίνων στην Υπάτη τον 14ο αιώνα και την επιβίωσή της στις λαογραφικές μαρτυρίες που άκουσε ακόμα ο Ρουμπιό στην επίσκεψή του στην πόλη αυτή εδώ και ένα αιώνα.

Σάββατο (24/9/2022)

ΝΕΟΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

7^η Συνεδρία,

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Προεδρείο: Eusebi Ayensa, Γιώργος Κακαβάς

1η Εισήγηση: Γιώργος Πάλλης,

«Ο οικισμός του Οθωμανικού Πατρατζικίου: Στοιχεία για την πολεοδομική οργάνωση και τα σημαντικότερα κτήρια»

Περίληψη:

Μετά την οθωμανική κατάκτηση (1393), οι Νέες Πάτρες διατήρησαν τη σημασία τους ως μείζον οικιστικό κέντρο της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας, επί τέσσερις και πλέον αιώνες. Το οθωμανικό Πατρατζίκι (Badracik), όπως το αποκάλεσαν οι νέοι κυρίαρχοί του, υπήρξε μια ανθηρή πόλη με σημαντική εμπορική κίνηση. Ανάμεσα στις τρεις κοινότητες – μουσουλμανική, χριστιανική και εβραϊκή – που συγκροτούσαν τον πληθυσμό της, σταδιακά η πρώτη υποσκέλιζε αριθμητικά τις άλλες δύο.

Η μορφή της οθωμανικής πόλης μας είναι ελάχιστα γνωστή, καθώς οι καταστροφές των χρόνων της Ελληνικής Επανάστασης, η ανοικοδόμηση που ακολούθησε και το Ολοκαύτωμα του 1944, εξαφάνισαν σχεδόν ολοκληρωτικά τα ίχνη της. Εντούτοις, η ανασύνθεσή της, έστω με ελλείψεις, είναι δυνατή με τη βοήθεια των γραπτών πηγών της περιόδου, του νέου σχεδίου πόλεως Υπάτης (1841) και λίγων μελετών που αναφέρονται σε αυτή τη μακρά φάση της ιστορίας της.

Το Πατρατζίκι αποτέλεσε συνέχεια των υστεροβυζαντινών Νέων Πατρών, αλλά σε αντίθεση με εκείνες, εξελίχθηκε σε μία ανοχύρωτη πόλη. Η ασφάλεια της *ραχ ottomanica* κατέστησε από νωρίς άχρηστα τα βυζαντινά τείχη και το κάστρο, όπως συνέβη σε πολλούς άλλους οικισμούς στη νότια Ελλάδα. Η πόλη αναπτύχθηκε άναρχα, με άξονα ένα δίκτυο ακανόνιστων στενών δρόμων, που ακολουθούσαν το ανάγλυφο του εδάφους και οι οποίοι βρίσκονταν πιθανότατα σε χρήση ήδη από τη βυζαντινή περίοδο. Η κατοίκηση είχε επεκταθεί σε θέσεις εκτός της βυζαντινής οχύρωσης και ήταν οργανωμένη σε μαχαλάδες (συνοικίες). Κέντρο της ζωής οικισμού αποτελούσε το παζάρι, με πολυάριθμα καταστήματα.

Κεντρική θέση στο οικιστικό πλέγμα είχαν τα κτήρια που εξυπηρετούσαν τις θρησκευτικές ανάγκες του πληθυσμού και οι υποδομές δημόσιου χαρακτήρα, όπως οι κρήνες και το ρολόι. Από τα μουσουλμανικά τεμένη γνωρίζουμε στοιχειωδώς μόνον εκείνο το οποίο βρισκόταν στη θέση του σημερινού ναού του Αγίου Γεωργίου. Σύμφωνα

με τον Εβλιά Τσελεμπί, στην πόλη υπήρχαν ακόμη μεστζίτ (τζαμί χωρίς μιναρέ), μενδρεσές (ιεροδιδασκαλείο), μεκτέπ (σχολείο) και τεκές δερβίσηδων. Ο πύργος του ρολογιού εντάσσεται σε μία σειρά κτισμάτων αυτού του είδους που ιδρύθηκαν σε αρκετούς οικισμούς της νότιας Ελλάδας από τον 18ο αιώνα και εξής.

Ο ελληνορθόδοξος πληθυσμός ήταν συσπειρωμένος γύρω από τη μητρόπολη των Νέων Πατρών, η οποία είχε την έδρα της στον ναό του Αγίου Νικολάου. Μαρτυρείται μία ακόμα εκκλησία, της Αγίας Σοφίας, η οποία ανακαινίστηκε το 1643. Οι δύο ναοί, καθώς και η απουσία άλλων μέσα στον πυρήνα του οικισμού, υποδεικνύουν ότι οι χριστιανικοί μαχαλάδες εκτεινόταν γύρω τους και καταλάμβαναν τη νότια, πιο απόκρημνη πλευρά του.

Γενικά, το Πατρατζίκι αποτελούσε ένα τυπικό παράδειγμα οθωμανικής πόλης της νότιας Ελλάδας, στην οποία είχαν κεντρική παρουσία τα τουρκικά κτίσματα, σφραγίζοντας διά της αρχιτεκτονικής τους τον χαρακτήρα της. Η άναρχη πολεοδομική της οργάνωση μπορεί όμως να είχε την αφετηρία της στους βυζαντινούς χρόνους, όπως διαπιστωμένα συνέβαινε και σε άλλους οικισμούς της περιοχής.

2η Εισήγηση: Andrew Blackler, Konstantinos D. Politis,

“Understanding the landscape and urban development of Ypati region from the 14th to 19th centuries through the lens of cartography”

Περίληψη:

The historical identification and interpretation of urban centres and monuments is often not as straight-forward as is sometimes presented by scholars. Socio-political, ethnic issues and even misinterpretations can influence, and have indeed altered place names. Utilising examples from the wider eastern Mediterranean for comparison, this paper draws on recent cartographic studies and GIS-based archaeological surveys in Central Greece. Commencing with the Byzantine period the authors demonstrate how maps can aid our understanding of the regional landscape around the medieval and early modern town of *Ypati* (ancient *Aenianes*, medieval *Neopatras*), and how it developed over time. They also explore examples within the area, providing possible directions for future research.

3η Εισήγηση: Κωνσταντίνα Δ. Καρακώστα,

«Το αρματολίκι του Πατρατζικίου και η οικογένεια των Κοντογιανναίων»

Περίληψη:

Το αρματολίκι του Πατρατζικίου στον ομώνυμο καζά και η δράση της οικογένειας των Κοντογιανναίων αποτυπώνουν ένα τμήμα του αρματολισμού της ανατολικής Στερεάς, έτσι όπως αυτός αναπτύχθηκε ως μηχανισμός διαχείρισης της εξουσίας στα εν λόγω εδάφη από το 1788 και την εμφάνιση του Αλή Πασά ως Τοποτηρητή και Γενικού Επόπτη των οδών της Ρούμελης μέχρι το 1821 και την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης. Η γεωγραφική θέση της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας κατέχει έναν στρατηγικό ρόλο, εξαιτίας της γεωγραφικής μορφολογίας της χώρας και τον άξονα σύνδεσης βορρά-νότου. Η περιοχή είχε μεγάλη σημασία για τον ανεφοδιασμό των οθωμανικών στρατευμάτων και τις επιτελικές τους κινήσεις. Την παρουσία ισχυρών κλεφταρματολικών σωμάτων στα εδάφη της ανατολικής Στερεάς ευνοούσε η φυσική διάρθρωση του τόπου που μπορούσε να λειτουργήσει ως ορμητήριο αιφνιδιαστικών επιθέσεων, αλλά και ως καταφύγιο των εκτός νόμου οπλοφόρων.

Το 1770 ο Γιάννης Κοντογιάννης εγκαινιάζει την παρουσία των Κοντογιανναίων στο αρματολίκι του Πατρατζικίου. Αρχικά είχε υπηρετήσει ως αρματολός στο σώμα του Γιάννη Μπουκουβάλα στα Άγραφα και το 1715 είχε διακριθεί για τον ηρωισμό του στην περίφημη μάχη του Κεράσοβου εναντίον του Μούρτου Χούσου, παππού του Αλή πασά. Οι γιοί του Κωνσταντίνος και Μήτσος κληρονόμησαν όχι μόνο το όνομα και τη δύναμη του πατέρα τους, αλλά και όλες τις αντιζηλίες, εχθρότητες και ανταγωνισμούς που αυτός είχε αναπτύξει στο διάστημα της ένοπλης δράσης του. Τα δύο αδέρφια έχοντας ως οδηγό τις αρχές και τη συμπεριφορά του κατόρθωσαν, με τη σύμπνοια που χαρακτήριζε τις σχέσεις ανάμεσα σε αυτούς και τα παλικάρια τους, να αυξήσουν ακόμη περισσότερο τη δύναμή τους και να συγκεντρώσουν στην ομάδα τους μερικούς από τους πιο αξιόμαχους άνδρες της περιοχής. Οι περήφανοι και ισχυροί διάδοχοι του Γιάννη Κοντογιάννη όχι μόνο δεν επέτρεψαν στους δερβεναγάδες να φθάσουν στο χώρο της δικαιοδοσίας τους, αλλά κηρύχθηκαν και ενάντιοι του Αλή πασά θέτοντας τους άνδρες τους σε πολεμική ετοιμότητα για να αντισταθούν με τη δύναμη των όπλων τους στα σχέδιά του.

Ο Αλής αντιμετώπιζε με ανησυχία τη σταδιακή αύξηση της δύναμης των Κοντογιανναίων στην περιοχή της Υπάτης και σχεδίαζε την εξόντωσή τους. Μετά από μια πεισματική μάχη μεταξύ του Γιουσούφ Αράπη και του Κωνσταντή Κοντογιάννη στο διάσελο Γραμμένης Οξυάς 3.000 Αλβανοί αναμετρήθηκαν με 300 περίπου αρματολούς. Οι άνδρες του Κοντογιάννη μη μπορώντας να αντέξουν το πλήθος των Αλβανών αποσύρθηκαν και σκορπίστηκαν σε διάφορα μέρη. Ο Γιουσούφ Αράπης σκότωσε όλους τους συγγενείς, φίλους και οπαδούς της οικογένειας των Κοντογιανναίων. Η καταστροφή της οικογένειας θεωρήθηκε από όλους τους αρματολούς ως προοίμιο ενός γενικότερου σχεδίου εξολοθρεμού όλων των ανυπότακτων οπλοφόρων. Ο Νίκος Κοντογιάννης, γιός του Μήτσου, πήρε μέρος σε πολλές μάχες κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Ο Βαγγέλης

Κοντογιάννης ήταν ο μόνος από όλους τους οπλαρχηγούς έσπευσε να βοηθήσει από έξω τη φρουρά του Μεσολογγίου κατά τη μαρτυρική έξοδο. Για τον Γάλλο ακαδημαϊκό της δημοτικής μας παράδοσης Claude Fauriel που συγκέντρωσε και μετέφρασε μια σημαντική συλλογή των δημοτικών μας τραγουδιών, μεταξύ των οποίων και πολλά κλέφτικα, η κλεφταρματολική ιστορία των Κοντογιανναίων είναι ιδιαίτερα σημαντική.

4η Εισήγηση: Ηλίας Κολοβός,

«Το Πατρατζίκι κατά τον 16ο και 17ο αιώνα: τα τεκμήρια των οθωμανικών καταστάσεων και η μαρτυρία του Εβλιά Τσελεμπί»

Περίληψη:

Ελάχιστες ειδήσεις έχουν διασωθεί σχετικά με τους πρώτους αιώνες της οθωμανικής κυριαρχίας στην Υπάτη, καθώς δεν έχουν διασωθεί ελληνόγλωσσες αρχαικές πηγές ή μνημεία της περιόδου. Ωστόσο, αδημοσίευτα στοιχεία από τα οθωμανικά κατάστιχα έρχονται να συνεισφέρουν πολύτιμα δεδομένα για τον οικισμό. Επιπλέον, η μαρτυρία του Οθωμανού ταξιδιώτη Εβλιά Τσελεμπί, αν και γνωστή από παλιά, μπορεί να δώσει νέους καρπούς, χάρη στην πρόοδο που έχει σημειωθεί στην αξιολόγηση του έργου του. Η τότε [Νέα] Πάτρα (*nefs-i Badra*), έδρα καζά του σαντζακιού των Τρικάλων, καταχωρίστηκε στο συγκεντρωτικό κατάστιχο των πρώτων χρόνων της βασιλείας του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή (1520-1568), ως φρούριο (*kal'a-i Badra*) με δύναμη 13 ανδρών στην ακρόπολη, με 139 νοικοκυριά μουσουλμάνων και 31 νεαρούς αγάμους. Οι χριστιανοί της μικρής πόλης του Πατρατζικίου (*Badracik*, «Μικραί Πάτραι»), όπως την αναφέρει ο Εβλιάς Τσελεμπίς, ζούσαν σε επτά συνοικίες και αποτελούσαν ένα σύνολο 507 νοικοκυριών (μεταξύ των οποίων 116 με επικεφαλής χήρες), ενώ υπήρχε και μια εβραϊκή κοινότητα 14 νοικοκυριών (μεταξύ των οποίων τέσσερα με επικεφαλής χήρες). Το Πατρατζίκι, που ανήκε στα σουλτανικά χάσια, είχε πρόσοδο ύψους 107.292 άσπρων, μεταξύ των οποίων σημειώθηκαν δασμοί από το χερσαίο εμπόριο (*bac-i siyah*) ύψους 9.833 άσπρων. Στα χρόνια του Εβλιά Τσελεμπί, που επισκέφθηκε τον οικισμό το 1668, οι πρόσοδοι του Πατρατζικίου είχαν πλέον παραχωρηθεί στο σώμα των γενιτσάρων. Η κωμόπολη είχε πέντε συνοικίες και 800 οικίες μουσουλμάνων και «απίστων» ραγιάδων που απαλλάσσονταν από τους έκτακτους φόρους. Ο Εβλιάς δεν αναφέρει το κάστρο των Νέων Πατρών, ούτε φρουρά στα χρόνια του. Δεν παραλείπει όμως να επισκεφθεί τα θερμά θειούχα λουτρά της Υπάτης.

5^η Εισήγηση: Αντώνης Φραγκούλης,

«Η Υπάτη (Πατρατζίκ) στον Νέο Ανάχαρση του Ρήγα Βελεστινλή»

Περίληψη:

« Από την Ανθέλην εμβήκαμεν εις τον τόπον των Τραχινίων¹ και είδαμεν εις τα πέριξ τους πεδινούς ανθρώπους καταγινομένους εις το να συνάξωσι την πολύτιμον σκάρφην οπού βλαστάνει επάνω εις το όρος Οίτην. Η έφεσις του να πληροφορήσωμεν την περιέργειάν μας, μας υπεχρέωσε να πάρωμεν τον δρόμον της Υπάτης² ... ».

Με αυτές τις εισαγωγικές φράσεις αρχίζει ο Ρήγας την μετάφραση του τμήματος του τέταρτου τόμου του *Νέου Ανάχαρση* στην περιοχή της Υπάτης. Τον τόμο αυτό ξεκίνησε να μεταφράζει ο Ζακύνθιος λόγιος Γεώργιος Βεντότης, ο οποίος πέθανε ξαφνικά, προτού ολοκληρώσει το εγχείρημα, έχοντας μεταφράσει τα κεφάλαια ΛΒ΄ (Αρίστιππος), ΛΓ΄, (Πλάτων), ΛΔ΄ (Βοιωτία). Ο Ρήγας αναλαμβάνει να συνεχίσει και να τελειώσει το έργο του Βεντότη, που κατά ευτυχή συγκυρία, έχει αφετηρία την Θεσσαλία, τον τόπο καταγωγής του. Στην *Χάρτα της Ελ-λάδος*, στην οποία ο ίδιος παραπέμπει τον αναγνώστη του αρκετές φορές, γιατί την θεωρεί ως συμπληρωματικό έργο «*προς πληρέστερη κατάληψη από τον αναγνώστη του*», η Υπάτη αποτελεί τμήμα της, την εποχή εκείνη.

Ο « *Νέος Ανάχαρσις* » είναι αφηγηματικό έργο του γάλλου αββά Jean – Jacques Barthelemy, ανθρώπου με βαθιά γνώση της κλασσικής παιδείας και με μεγάλη αγάπη για την Ελλάδα και τους αρχαίους συγγραφείς της. Ο φανταστικός ήρωάς του, ο Σκύθης *Ανάχαρσις*, είναι παρμένος από την αρχαία ελληνική πραγματικότητα και, σε αντιδιαστολή με τον αρχαίο, καλείται *Νέος Ανάχαρσις*.

Ο νεαρός Σκύθης – υποτίθεται ότι – περιέρχεται την Ελλάδα για 25 χρόνια, κατά τον 4^ο π. Χ. αιώνα και περιγράφει γεγονότα και συνήθειες των αρχαίων Ελλήνων. Ύστερα από είκοσι χρόνια αδιάκοπης μελέτης των αρχαιοελληνικών κειμένων, εκδίδεται ένα πολύτομο έργο, με πλήθος παραπομπών σε αυτά.

Ο Ρήγας επιλέγει το συγκεκριμένο έργο, επειδή διαβλέπει ότι με αυτό, θα πιστώσει στο Γένος του με πολλαπλά παιδαγωγικά οφέλη. Αυτό, μαζί με τη *Χάρτα της Ελλάδος*, συμπληρώνει ένα τεράστιο κενό στα υπάρχοντα φτωχά διδακτικά βοηθήματα, με κύρος

¹. Επαρχία του Νέων Πατρών.

². Πατρατζίκι.

αντίστοιχο των ευρωπαϊκών εκδόσεων. Σκοπός του είναι να δώσει στην πνευματικά διψώσα νεολαία ένα βιβλίο που να συνδυάζει την πληρέστερη γεωγραφική πληροφόρηση και περιγραφή του Ελλαδικού χώρου, την πανίδα και την χλωρίδα της κάθε επαρχίας ξεχωριστά, τις αγροτικές και κτηνοτροφικές παραγωγές και τα άλλα επαγγέλματα των προγόνων τους. Επεκτείνεται στη μυθολογία και δίνει τις παλαιότερες συνήθειες των Ελλήνων, τα ήθη και τα έθιμά τους. Τέλος, περιγράφει τις καθημερινές τους συνήθειες και ασχολίες στην ύπαιθρο και στις πόλεις.

Οι αναφορές του για την Υπάτη σχετίζονται με την ύπαρξη με την ύπαρξη μαγισσών, οι οποίες καταγίνονταν κυρίως με τις ερωτικές υποθέσεις. Υπάρχουν περιγραφές για μαγικά φίλτρα και διαδικασίες με εξορκισμούς και ανόσιες πράξεις που αποσκοπούν στην χειραγώγηση των ανόητων γυναικών και τελικά στην τιμωρία τους από την πολιτεία.

8^η Συνεδρία

ΙΣΤΟΡΙΑ Β΄

Προεδρείο: Μαρία Ευθυμίου, Ηλίας Κολοβός

1η Εισήγηση: Γεώργιος Σταυρόπουλος,

«Στοιχεία για την προεπαναστατική Υπάτη μέσα από έγγραφο των Γενικών Αρχείων του Κράτους»

Περίληψη:

Στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους (Γ.Α.Κ.) υπάρχει ένα αρχείο το οποίο μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες για την προεπαναστατική Υπάτη (Νέα Πάτρα ή Πατρατζίκι) και την επαρχία της δηλ. τον Καζά Πατρατζικίου. Αν και δεν ορίζεται επακριβώς η περίοδος στην οποία αναφέρεται, θα μπορούσαμε να την προσδιορίσουμε από τις αρχές του 19ου αιώνα έως και την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης. Το χειρόγραφο, που είναι αρκετά δυσανάγνωστο, αποτελείται από 6 σελίδες και, σε γενικές γραμμές, μας πληροφορεί για τα παρακάτω:

1. Μας δίνει ορισμένα δημογραφικά στοιχεία της περιοχής, στην οποία κατοικούσαν Έλληνες, Οθωμανοί και Εβραίοι και μας περιγράφει τον χαρακτήρα και τις ασχολίες των Οθωμανών. Για το εβραϊκό στοιχείο δεν μας δίνει κάποια άλλη πληροφορία.
2. Αναφέρεται στη διοικητική δομή της επαρχίας, οθωμανική και ελληνική. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι πληροφορίες για τους θεσμούς αυτοδιοίκησης των υπόδουλων Ελλήνων και τη σχέση τους με την οθωμανική διοίκηση. Στο χειρόγραφο αναφέρονται και συγκεκριμένα ονόματα Ελλήνων και Οθωμανών τα οποία ασκούσαν διοίκηση στη συγκεκριμένη εποχή.

3. Επίσης αναφέρεται στην εκκλησιαστική εξουσία αλλά με λίγες πληροφορίες.
4. Αναφέρεται στις δυνάμεις τις υπεύθυνες για την ασφάλεια της περιοχής, δηλ. στη διμερή δομή, αρματωλού και τον καπετάνιου και τον χώρο αρμοδιότητάς τους. Παράλληλα, αναφέρεται στην εθνικότητα των μελών τής καθεμιάς, στο αριθμητικό δυναμικό της, τις αμοιβές αλλά και τηδυνατότητα συνεργασίας τους.
5. Μας πληροφορεί για τον αριθμό των μάχιμων Οθωμανών και τις ενισχύσεις οι οποίες έφθασαν αμέσως μετά την έναρξη της Επανάστασης.
6. Μας πληροφορεί για τα οικονομικά δεδομένα της Διοίκησης δηλ. φορολογικά έσοδα και έξοδα.
7. Κάνει ιδιαίτερη αναφορά στις δαπάνες για την εκπαίδευση και σε ονόματα των δασκάλων.
8. Σημειώνει τις αλλαγές στο ύφος και στην πρακτική της εξουσίας την εποχή του Αλή πασά και σημειώνει τις αγγαρείες στις οποίες ήταν αναγκασμένοι να συμμετέχουν οι Έλληνες, όπως π.χ. δημόσια έργα σε μεγάλη απόσταση από την Φθιώτιδα.

2η Εισήγηση: Δημήτρης Γόνης,

«Νεόφυτος Β΄, Μητροπολίτης Νέων Πατρῶν (1735-1751) καί ἡ διαθήκη του (1747)»

Περίληψη:

Στήν παροῦσα εἰσήγηση ἀντιμετωπίζονται προβλήματα πού προκύπτουν ἀπό τά γνωστά στοιχεῖα τῶν ἐκδεδομένων πηγῶν γιά τόν μητροπολίτη Νεόφυτο τόν Β΄ καί ἐξετάζονται στοιχεῖα πού προκύπτουν ἀπό τή δημοσίευση τῆς διαθήκης του, ἡ ὁποία ἔχει διασωθεῖ στή συλλογή ἐγγράφων τοῦ Περικλέους Ζερλέντη (ΓΑΚ).

Ἀναφέρεται ὅτι ὁ Νεόφυτος ὑπῆρξε διάκονος τοῦ πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νεοφύτου ΣΤ΄ (1734-1740 καί 1743-1744) καί χειροτονήθηκε ἀπό αὐτόν μητροπολίτης Νέων Πατρῶν. Τοῦτο ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τήν πληροφορία ὅτι διετέλεσε μητροπολίτης Νέων Πατρῶν ἐπί 26 ἔτη, διότι ἂν ἀφαιρέσουμε 26 ἔτη ἀπό τό ἔτος 1751, ὅταν ἀνῆλθε στόν θρόνο ὁ διάδοχός του Ἰερόθεος, θά προκύψει τό ἔτος 1725. Εἶναι γνωστόν ὅμως ὅτι ὁ Νεόφυτος ἀνῆλθε στόν πατριαρχικό θρόνο τό 1734. Ἀναμφίβολα τό λάθος ὀφείλεται στόν ἀρχιδιάκονο Ἄνθιμο πού ἔγραψε τά σύντομα σημειώματα γιά μητροπολίτες τῶν Νέων Πατρῶν. Γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς ἀλήθειας ἐξετάζεται ὁ χρόνος ἀρχιερατείας τοῦ μητροπολίτη Νικηφόρου, προκατόχου τοῦ Νεοφύτου στή μητρόπολη Νέων Πατρῶν. Διαπιστώνεται ὅτι ὁ Νικηφόρος χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος τό 1711 καί κατά τόν ἀρχιδιάκονο Ἄνθιμο «Ἐκαμεν... χρόνους ἰκανούς εἰς τήν ἐπαρχίαν καλῶς βιοτεύσας καί παραιτήθη τοῦ θρόνου τούτου· ἔγινεν Μονεμβασίας καί ἔζησεν ἐκεῖ περισσοτέρους χρόνους καλῶς καί θεαρέστως καί ἐκεῖ ἐτελεύτησεν». Στόν κώδικα τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας ὁ ἴδιος ὁ Νικηφόρος ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ μετάθεσή του ἀπό τή μητρόπολη Νέων Πατρῶν ἔγινε τήν 25η Ἀπριλίου 1729. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἀρχιερατικός θρόνος τῶν Νέων Πατρῶν ἔμεινε κενός ἐπί 5-6 ἔτη, πρᾶγμα σύνηθες γιά τή

συγκεκριμένη μητρόπολη λόγω τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετώπιζε. Κατά συνέπειαν ἡ χειροτονία τοῦ Νεοφύτου πρέπει νά τελέστηκε τό 1735, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπηρετήσε γιά κάμποσο χρόνο (1734-35) ὡς διάκονος τοῦ Πατριάρχου. Συμπερασματικά μπορούμε νά κάνουμε λόγο γιά δεκαεξαετή καί ὄχι εἰκοσιεξαετή ἀρχιερατεία τοῦ Νεοφύτου στή μητρόπολη Νέων Πατρῶν (1735-1751).

Ἀπό τό κείμενο τῆς διαθήκης τοῦ Νεοφύτου, πού δημοσιεύεται στήν παροῦσα εἰσήγηση, ἐπιβεβαιώνεται ἡ πληροφορία ὅτι ὁ μητροπολίτης καταγόταν ἀπό τή Μύκονο. Ἀπό αὐτήν ἀντλοῦμε πληθώρα πληροφοριῶν: Εἶχε περιουσιακά στοιχεῖα σέ δύο μέρη, στή Φτελιά καί τόν Ἐμπορδέχτη (σπίτι καί ἀμπέλι καί σπίτια καί περιβόλι ἀντίστοιχα), τά ὁποῖα δόθηκαν στά δύο ἀνίψια του, ἀδέλφια Γεώργιο καί Εὐγενοῦ, καθώς καί ἄλλα ἀντικείμενα (σακολαίβα, μεγάλο ὠρολόγιο). Στούς δύο κληρονόμους τῆς περιουσίας του ὁ Νεόφυτος ἀνέθεσε δύο ὑποχρεώσεις: α) Νά ἔχουν τή φροντίδα γιά τήν ἀπρόσκοπτη λειτουργία τοῦ ἐρημοκλησίου (ἐξωκκλησίου) τοῦ Τιμίου Προδρόμου πού βρισκόταν στήν εὐρύτερη περιοχή τῆς Φτελιάς καί β) νά πωλοῦν ἀντικείμενα πού ὑπῆρχαν στά σεντούκια του καί τά χρήματα νά τά δίνουν σέ ἱερεῖς γιά μνημόνευση καί σέ πτωχοῦς ὡς ἐλεημοσύνη. Στή διαθήκη ὑπάρχει καί ἡ σφραγίδα τοῦ μητροπολίτη: ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΤΑΠΕΙΝΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ. Τέλος ἡ ἀνορθογραφία τῶν λίγων λέξεων τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Νεοφύτου μᾶς βοηθεῖ νά διαπιστώσουμε ὅτι ἡ παιδεία του δέν ὑπῆρξε ἱκανοποιητική.

3η Εισήγηση: Αγαθή Μπαρτσώκα,

«Η Υπάτη κατά τα επαναστατικά χρόνια: Η μάχη της Υπάτης, μια ιστορική στιγμή της Ρούμελης»

Περίληψη:

Τον Απρίλιο του 1821 ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας ἐνέπνεε τήν καρδιά τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ μεγάλου ἀγῶνα. Ἡ φλόγα τοῦ ξεσηκωμοῦ ἀπό τήν Πελοπόννησο μεταλαμπαδεύτηκε στήν υπόλοιπη Ελλάδα. Ὅλη σχεδόν ἡ Ἀνατολική Στερεά εἶχε ἐπαναστατήσει, οἱ οπλαρχηγοί εἶχαν πια ξεσηκωθεί. Ὁ Πανουργιάς στα Σάλωνα, ὁ Γκούρας στο Γαλαξίδι, ὁ Σκαλτσάς στο Λιδωρίκι καί το Μαλανδρίνο, ὁ Αθανάσιος Διάκος στη Λιβαδειά, ὁ Δυοβουνιώτης στο Ζητούνι (Λαμία) καί τῆ Βοδονίτσα (Μενδενίτσα). Ἡ περιοχή τῆς Υπάτης δέν εἶχε ἀκόμη προσχωρήσει στήν ἐπανάσταση ἐξαιτίας τοῦ οπλαρχηγοῦ Μήτσου Κοντογιάννη, ὁ ὁποῖος θεωροῦσε ἀκαίρη τήν ἐπανάσταση καί διέβλεπε ζοφερό το μέλλον τῆς.

Ἡ ἐξέγερση στον Μοριά ἀνάγκασε τόν Χουρσίτ πασά νά ἀποστείλει πολυπληθές στρατεύμα ὑπό τήν ἡγεσία τῶν Ομέρ Βρυῶνη καί Κιοσέ-Μεχμέτ, γιά νά καταπνίξει κάθε ἐπαναστατική δραστηριότητα. Στό ἀκουσμα τῆς εἰδησης οἱ οπλαρχηγοί τῆς Στερεάς ἀποφάσισαν νά ἀνακόψουν τήν προέλαση τῶν Τούρκων στήν Πελοπόννησο. Διάκος καί Δυοβουνιώτης, ἐσπευσαν στίς ἀρχές Ἀπρίλη στο χωριό Κομποτάδες προκειμένου νά

πετύχουν τη συνδρομή του Μήτσου Κοντογιάννη στην κατάληψη της Υπάτης (Πατρατζικίου). Μετά τις αποτυχημένες προσπάθειες οι δύο οπλαρχηγοί μαζί με τον Πανουργιά, που μόλις είχε φτάσει από τα Σάλωνα, αποφάσισαν να καταλάβουν την Υπάτη. Ο Κοντογιάννης αναγκάζεται τελικά να προσχωρήσει και στις 18 Απριλίου αρχίζει η διμέτωπη επίθεση.

Πανουργιάς, Διάκος και Δυοβουνιώτης με 1500 περίπου άνδρες επιτίθενται από το Αργυροχώρι στα ανατολικά και ο Κοντογιάννης από τη Μονή Αγάθωνος στα δυτικά. Οι 800 Τουρκαλβανοί της Υπάτης ταμπουρώθηκαν στα σπίτια και έστησαν οδοφράγματα. Η ελληνική επίθεση υπήρξε σφοδρή και οι εχθροί αναγκάστηκαν σε συνθηκολόγηση. Το βράδυ της 18^{ης} Απριλίου οι Έλληνες οπλαρχηγοί πληροφορήθηκαν ότι το τουρκικό στράτευμα με 8000 πεζούς και 1000 ιππείς είχε στρατοπεδεύσει στο Λιανοκλάδι και φοβούμενοι ότι θα περικυκλωθούν Πανουργιάς, Διάκος και Δυοβουνιώτης αναχώρησαν για τις Κομποτάδες και έπειτα για την Αλαμάνα, όπου έμελλε να αντιμετωπίσουν τον εχθρό στις 23 Απριλίου και ο Μήτσος Κοντογιάννης στη Μονή Αγάθωνος. Οι ελληνικές δυνάμεις αναγκάστηκαν να λύσουν την πολιορκία αφήνοντας πίσω τους την Υπάτη μισοκαμένη.

Αν και η κατάληψη της Υπάτης απέτυχε, η μάχη υπήρξε καθοριστική για την εδραίωση του επαναστατικού αγώνα καταδεικνύοντας περίτρανα το μέγεθος της αντίστασης στη Στερεά Ελλάδα. Η μάχη της Υπάτης και ακολούθως οι μάχες της Αλαμάνας και της Γραβιάς ανέκοψαν την τουρκική προέλαση παρέχοντας πολύτιμο χρόνο στους επαναστατημένους του Μοριά. Αν οι Τουρκαλβανοί του Ομέρ Βρυώνη και του Κιοσέ Μεχμέτ δεν είχαν συναντήσει καμία αντίσταση, η επανάσταση πιθανότατα θα είχε σβήσει, πριν καν ξεκινήσει με την αναρχία και την έλλειψη οργάνωσης που επικρατούσε στις επαναστατικές δυνάμεις εκείνης της περιόδου.

4η Εισήγηση: Λεωνίδας Μοΐρας,

«Οι Οθωμανικές πηγές σχετικά με την Υπάτη κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης»

Περίληψη:

Η Επανάσταση στην Ανατολική Στερεά ξέσπασε στα τέλη Μαρτίου – αρχές Απριλίου 1821, σχεδόν ταυτόχρονα με την Πελοπόννησο. Η πόλη της Υπάτης συμμετείχε άμεσα στα επαναστατικά γεγονότα, όταν κάμφθηκαν οι αντιρρήσεις του οπλαρχηγού της περιοχής του Πατρατζικίου, Μήτσου Κοντογιάννη και αποφασίστηκε η επιχείρηση για την άλωση της πόλης από τις επαναστατικές δυνάμεις. Ο στρατός των επαναστατημένων Ελλήνων επιτέθηκε εναντίον της Υπάτης στις 18 Απριλίου και παρόλο που εισήλθε στην πόλη δεν μπόρεσε να την καταλάβει. Την επόμενη μέρα οι Έλληνες αναγκάστηκαν να λύσουν την πολιορκία, υπό τον φόβο της περικύκλωσης από τις

οθωμανικές δυνάμεις, οι οποίες είχαν στρατοπεδεύσει στο Λειανοκλάδι με επικεφαλής τον Κιοσέ Μεχμέτ Πασά και τον Ομέρ Βρυώνη.

Τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν τις κρίσιμες εκείνες ημέρες καταγράφηκαν στο έργο των Οθωμανών χρονικογράφων της Πύλης, ενώ αρκετές είναι και οι αναφορές στην πόλη της Υπάτης στο οθωμανικό αρχαικό υλικό. Η στρατηγική θέση της πόλης, η ύπαρξη πολυάριθμων μουσουλμανικών πληθυσμών και το γεγονός ότι η Υπάτη είχε γνωρίσει σημαντική οικονομική ανάπτυξη στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αι., προσέδρασε το έντονο ενδιαφέρον των οθωμανικών αρχών σχετικά με τις εξελίξεις και την τύχη της πόλης.

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να σταχυολογήσει τις αναφορές των οθωμανικών πηγών στην πόλη της Υπάτης και να διερευνήσει το πρίσμα μέσα από το οποίο η οθωμανική πολιτική, στρατιωτική και πνευματική ελίτ προσέλαβε και αξιολόγησε τα γεγονότα που σχετίζονται με αυτήν. Για τους σκοπούς της ανακοίνωσης μελετήθηκαν τα έργα των χρονικογράφων Şânizade Mehmet Ataulah Efendi (1771-1826) και Mehmet Esad Efendi (1789–1848). Ο κύριος λόγος που επιλέγεται το έργο των ιστοριογράφων αυτών είναι ότι έζησαν στην εποχή που περιγράφουν, ήταν κοντά στα κέντρα λήψης των αποφάσεων και, συνεπώς, αντανακλούν περισσότερο την κρατική ιδεολογία και τον τρόπο που η Πύλη και ο σουλτάνος προσέλαβαν τα γεγονότα που μας αφορούν.

“The Town of Ypati in the Ottoman Sources During the Greek Revolution”

Abstract:

The Greek Revolution in Eastern Central Greece began in late March – early April 1821, shortly after the outbreak in Morea. The town of Ypati joined the Revolution, after the local influential chieftain Mitsos Kontogiannis consented to participate in the siege of the town. The revolutionary army attacked Ypati on 18 April 1821, but the next day the leaders of the expedition decided to withdraw their forces out of the fear of being surrounded by the Ottoman forces, stationed in Lianokladi, under the command of Köşe Mehmed Pasha and Ömer Vrioni.

The events that took place in this turbulent period were recorded in the accounts of the Ottoman chronographers of the Porte and the relative Ottoman documents. The important strategic position of Ypati, the existence of a concrete Muslim population that lived in the town and the significant economic development of Ypati during the end of 18th and the beginning of 19th century, attracted the interest of the Ottoman authorities about the fate of the town.

This paper is an attempt to investigate the Ottoman sources about Ypati during the Greek Revolution and to examine how the military authorities of the empire, the Ottoman state elite and intelligentsia perceived and interpreted the events surrounding Ypati. This study is largely based on the accounts of the Ottoman chroniclers, Şânizade Mehmet Ataulah Efendi (1771- 1826) and Mehmet Esad Efendi (1789–1848), since their narration

constitutes a detailed and well documented contemporary source which reflects the reactions and the perceptions of the Sublime Porte and the Sultan.

5η Εισήγηση: Σοφία Βακιρτζηδέλη, Γιώργος Δημητρίου,

«Υπαταίοι Αγωνιστές του 1821»

Περίληψη:

Στην Επανάσταση του 1821, όπως σε κάθε επανάσταση, ο λαός ήταν αυτός που είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στον αγώνα για την απελευθέρωση της πατρίδας σε εθνικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο.

Με την απελευθέρωση της Ελλάδας και την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως ηθική κυρίως ανταμοιβή προς όλους αυτούς που αγωνίστηκαν θεσπίστηκαν τα «Αριστεία» “Προς αναγνώρισιν των εκδουλεύσεων προς την Πατρίδα όλων των αξιωματικών, υπαξιωματικών και στρατιωτών των κατά ξηρά και θάλασσα Ελληνικών στρατευμάτων», που παρείχαν και κάποια προνόμια όπως τιμητικές θέσεις στις επίσημες τελετές, ελευθερία οπλοφορίας κ.λ.π. Το αριστείο (μετάλλιο) ήταν αργυρό για τους αξιωματικούς, χάλκινο για τους υπαξιωματικούς, σιδερένιο για τους στρατιώτες και κρεμόταν στο αριστερό μέρος του στήθους με κυανή ταινία. Το σχετικό διάταγμα καθόριζε τους δικαιούχους, τους περιορισμούς ως προς την απονομή, τα προνόμια των κατόχων αλλά και τις περιπτώσεις αφαίρεσής του

Οι ενδιαφερόμενοι, έπρεπε να υποβάλουν σχετική αίτηση μέσω του Δημάρχου, στις κατά καιρούς διάφορες επιτροπές, που συνοδεύονταν από πιστοποιητικά οπλαρχηγών, τα οποία επιβεβαίωναν την συμμετοχή τους στην επανάσταση.

Στην Κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους, ανάμεσα στα πολύ σημαντικά αρχεία που φυλάσσονται, υπάρχει και το τεράστιο αρχείο των Αριστείων. Τα τεκμήρια που περιλαμβάνονται στο αρχείο είναι διπλώματα, ατομικές και ομαδικές αιτήσεις απονομής αριστείου, αποφάσεις και διατάγματα απονομής, αποδεικτικά παραλαβής, ενστάσεις, επιστολές ιδιωτών, ονομαστικοί κατάλογοι αγωνιστών (πολιτών και στρατιωτικών), πιστοποιητικά και υπηρεσιακή αλληλογραφία.

Από το αρχείο αυτό των Αριστείων, παρουσιάζονται οι αγωνιστές από την Υπάτη. Από την έρευνα του αρχείου, έχουν εντοπιστεί 45 αγωνιστές του 1821 με καταγωγή από την Υπάτη και παρουσιάζονται με όσα στοιχεία μας παρείχε το πρωτότυπο έγγραφο (είτε ήταν η αίτηση, είτε το πιστοποιητικό).

Μέσα από τις αιτήσεις και τα πιστοποιητικά, προκύπτουν στοιχεία για τον κάθε αγωνιστή, όπως η ηλικία του, ο τόπος γέννησης και κατοικίας, οι μάχες στις οποίες έλαβε μέρος, οπλαρχηγοί υπό την οδηγία των οποίων πολέμησε, τραυματισμοί κλπ. αλλά και διάφορα άλλα ιστορικά στοιχεία για κάποιον που θα ήθελε να εμβαθύνει την έρευνα του για κείνη την περίοδο.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο, είναι το γεγονός ότι τα «Αριστεία» των ΓΑΚ, στα οποία στηρίζεται η παρούσα εργασία, περιλαμβάνουν τα αιτήματα των αγωνιστών που έγιναν κατά κύριο λόγο πριν το 1860 και είναι φυσικά πιο κοντά χρονικά στην επανάσταση του 1821. Τα Αριστεία που φυλάσσονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη και τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά στην ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία αφορούν κατά κύριο λόγο την περίοδο μετά το 1860.

9^η Συνεδρία

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Προεδρείο: Δημήτρης Γόνης, π. Εφραίμ Τριανταφυλλόπουλος, Σοφία Παπαϊωάννου

1η Εισήγηση: Γιάννης Ρούσкас,

«Το τετράδιο του Σπύρου Ματσούκα, μαθητού της α' τάξης του Γυμνασίου Ερμούπολης Σύρου»

Περίληψη:

Συνεχίζοντας την από πολλού χρόνου έρευνά μου για τον συμπατριώτη μας εθναπόστολο ποιητή Σπύρο Ματσούκα για τη συγγραφή τεκμηριωμένης βιογραφίας και εθνικής δράσης του στο Πανελλήνιο και τον Ελληνισμό της διασποράς βρήκα σε αρχείο της Αθήνας τετράδιό του, όταν ήταν μαθητής της α' τάξης του Γυμνασίου Ερμούπολης στη Σύρο, κατά το σχολικό έτος 1887-1888.

Το τετράδιο με λευκά φύλλα έχει διαστάσεις 15□20 εκατοστά. Είναι γραμμένο καλλιγραφικά με μελάνι πέννας κονδυλοφόρου και φέρει στο εξώφυλλό του τίτλο: « Παραμύθια και δημώδη άσματα του μαθητού της α' τάξεως και του α' Τμήματος του Γυμνασίου Ερμουπόλεως Σπυρίδωνος Ι. Ματσούκα 1.1.1888 ». Το περιεχόμενο του τετραδίου δεν φαίνεται να έχει σχέση με εγκύκλια μαθήματα της α' τάξης Γυμνασίου της εποχής εκείνης. Μάλλον αποτελεί μορφή εργασίας που ανατέθηκε στους μαθητές ή εργασία που πραγματοποίησε με δική του πρωτοβουλία ο Σπύρος Ματσούκας. Το περιεχόμενό του αποτελείται από επτά παραμύθια με ή χωρίς τίτλο και ένα ποιήμα. Λεπτομερής σχολιασμός του περιεχομένου θα ακολουθήσει κατά την παρουσίαση της ανακοίνωσης.

- α. Πως βρέθηκε ο Σπύρος Ματσούκας στην Ερμούπολη της Σύρου με πιστοποιητικό μεταγραφής από το Γυμνάσιο Λαμίας.
- β. Γιατί φοίτησε στο Γυμνάσιο της Ερμούπολης και όχι σε Γυμνάσιο της Ηπειρωτικής Ελλάδας, στο οποίο η πρόσβαση θα ήταν ευκολότερη.
- γ. Που συνέχισε τις γυμνασιακές του σπουδές εφόσον στο Μαθητολόγιο του Γυμνασίου

Ερμούπολης δεν φαίνεται εγγραφή του στη Β' τάξη ούτε χορήγηση πιστοποιητικού μεταγραφής.

Γενικότερα η μορφή και το περιεχόμενο του τετραδίου προμαντεύουν τον μελλοντικό ποιητή των πατριωτικών ασμάτων, τον φλογερό πατριώτη εμπυχωτή του Στρατού μας στους Βαλκανικούς πολέμους, τον ραψωδό που ενίσχυσε τον Στόλο μας με 2 αντιτορπιλικά, τον Στρατό μας με πυροβολαρχία της Νέας Γενεάς και 5 αεροπλάνα και τον φιλόστοργο πατέρα των ορφανών του πολέμου κάτω από τη σκέπη του Λευκού Σταυρού.

2η Εισήγηση: Στέλιος Στρωματιάς,

«Η Υπάτη ανάμεσα στην Ιστορία και τη Λαογραφία. Μελέτες περίπτωσης: Η γιορτή της Αρσαλής, η λατρεία του Αγίου Αθανασίου του Μετεωρίτη και οι θρυλούμενες μάγισσες της Υπάτης»

Περίληψη:

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζουμε λαογραφικά θέματα από την περιοχή της Υπάτης, όπως η λατρεία της Αρσαλής (Αγίας Ιερουσαλήμ), που πραγματοποιείται την Τετάρτη του Πάσχα και φαίνεται να ανήκει στα έθιμα για την ευημερία και την γονιμότητα της γης, η λατρεία του Αγίου Αθανασίου του Μετεωρίτη, που γεννήθηκε στην Υπάτη και από την οποία (λατρεία) έχουν προκύψει πολλές παραδόσεις και φυσικά οι θρύλοι και οι παραδόσεις, που καθιστούν την Υπάτη και το σπήλαιο της Ανεμότρυπας ως τόπο μαγισσών από την Αρχαιότητα ως σήμερα. Όλα αυτά τα αξιόλογα θέματα, για την επιστήμη της Λαογραφίας, έχουν σημαντική και συμβολική θέση στην καθημερινότητα των κατοίκων της περιοχής.

Χρησιμοποιώντας την οπτική της Ιστορικής Λαογραφίας αναφερόμαστε στην διαχρονικότητά τους, την εξέλιξή τους μέχρι σήμερα, τον συμβολισμό τους, πάντα με γνώμονα το ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο της κάθε εποχής. Προτείνουμε, επίσης, την επιστημονική προσέγγιση τέτοιων ζητημάτων με την μέθοδο της ιστορικής εθνογραφίας, δηλαδή διαχρονικά (με αξιοποίηση γραπτών πηγών) και συγχρονικά (με επιτόπια εθνογραφική έρευνα), όπως πρότεινε πρώτη η Άλκη Κυριακίδου- Νέστορος, αλλά και την μελέτη τους διεπιστημονικά και σε καμία περίπτωση α- χρονικά ή και α-ιστορικά, όπως κατηγορήθηκε πώς έπραττε η Λαογραφία στα πρώτα επιστημονικά της βήματα. Είναι αυτονόητο πως η μελέτη αυτή δεν στοχεύει επ' ουδενί στην αναζήτηση πολιτισμικών επιβιωμάτων (survivals) απομονωμένων από το πλαίσιο ύπαρξής τους, που να επιζητούν την απόδειξη μιας συνέχειας α-ιστορικής, αλλά αντίθετα να δείξει, μέσα από το παράδειγμα της Υπάτης, πως η Λαογραφία είναι μια επιστήμη με ιστορικά χαρακτηριστικά, στο βαθμό που ο παραδοσιακός λαϊκός πολιτισμός πλέον δεν ισχύει

και έχει πάρει έντονες φολκλορικές επιφάσεις. Με όχημα αυτά τα παραδείγματα από την ευρύτερη περιοχή της Υπάτης, αναδεικνύουμε την άμεση σχέση των επιστημών της Ιστορίας και της Λαογραφίας.

Τέλος, με δεδομένο πως η τοπική Ιστορία και η τοπική Λαογραφία πρέπει να λαμβάνουν σοβαρά το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο, επισημαίνουμε την ανάγκη αξιοποίησης της γνώσης για τα θέματα αυτά στο πλαίσιο της διδακτικής της τοπικής Ιστορίας και Λαογραφίας στην Εκπαίδευση της περιοχής μας, αλλά και σε ευρύτερα επιμορφωτικά προγράμματα, σύμφωνα με τις Τ.Π.Ε.

Η παρούσα εισήγηση προσεγγίζει διεπιστημονικά το περιεχόμενο των παραπάνω εθίμων, μέσα από τα μεθοδολογικά εργαλεία της Λαογραφίας, της Ιστορίας, της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και των Τ.Π.Ε.

3η Εισήγηση: Γιώργος Κακαβάς, Αλεξία Υφαντή,

**«Προστασία, αποκατάσταση και ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και μνημείων
Υπάτης.
Ανασκόπηση επεμβάσεων, προτάσεις προστασίας,
διαχείρισης και προβολής του αρχαιολογικού και πολιτιστικού αποθέματος της
Υπάτης»**

Περίληψη:

Η Υπάτη αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα «αιώνιας» πόλης, η οποία ανοικοδομείται διαχρονικά πάνω στα υποκείμενα αρχαιότερα στρώματα κατοίκησης. Την πλούσια ιστορική παράδοση της πόλης τεκμηριώνουν πολυάριθμα αρχαιολογικά ευρήματα σωστικών ανασκαφών και αξιοσημείωτα κοσμικά και εκκλησιαστικά μνημεία που συγκροτούν, μαζί με το εντυπωσιακής βιοποικιλότητας φυσικό περιβάλλον της Οίτης και του Σπερχειού, ένα πολύμορφο φυσικό, αρχαιολογικό και πολιτιστικό τοπίο. Στο πρώτο σκέλος της παρούσας ανακοίνωσης παρουσιάζονται οι ενέργειες που καταβλήθηκαν, κατά το διάστημα 2008-2012, από την τότε αρμόδια περιφερειακή αρχαιολογική υπηρεσία, την 24η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, για τη διάσωση, προστασία, αποκατάσταση και ανάδειξη των παλαιοχριστιανικών, βυζαντινών και μεταβυζαντινών αρχαιοτήτων και μνημείων της Υπάτης. Στο πλαίσιο της προστασίας του αρχαιολογικού αποθέματος της πόλης επιχειρήθηκαν καταγραφή και συγκέντρωση διάσπαρτων αρχαιοτήτων, ανασκαφική έρευνα και απαλλοτρίωση οικοπέδου στις βορειοανατολικές παρυφές του οικισμού, στο οποίο αποκαλύφθηκε τμήμα νεκροταφείου βυζαντινών χρόνων, καθαρισμοί, περιφράξεις και θεσμοθέτηση ζώνης προστασίας σε απαλλοτριωμένα οικοπέδα στη θέση Βαρκά, όπου διατηρούνται τα ερείπια παλαιοχριστιανικής βασιλικής και λουτρού. Το 2008, ένα χρόνο μετά από την απόδοση του οθωνικού στρατώνα ως Βυζαντινό Μουσείο Φθιώτιδας, ξεκίνησε το σημαντικότερο αρχαιολογικό έργο στην περιοχή, η αποκατάσταση και ανάδειξη του Κάστρου της Υπάτης, με την υλοποίηση της σχετικής μελέτης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός» του Υπουργείου Πολιτισμού (Γ' ΚΠΣ). Στο ίδιο πρόγραμμα υλοποιήθηκε και άλλη μία μελέτη που αφορούσε τον σχεδιασμό εκθεσιακών ενοτήτων στον αύλειο χώρο του Βυζαντινού Μουσείου Φθιώτιδας για την παρουσίαση βυζαντινών αρχιτεκτονικών και γλυπτών αρχαιοτήτων, καθώς και την ανασύνθεση του ψηφιδωτού δαπέδου παλαιοχριστιανικού βαπτιστηρίου, που είχε εντοπιστεί πλησίον του ναού της Αγίας Σοφίας. Το 2010 εντάχθηκε σε πρόγραμμα του ΕΣΠΑ 2007-2013, μόνο το έργο για την αποκατάσταση και ανάδειξη του Κάστρου της Υπάτης, με συνολικό προϋπολογισμό 1.000.000€, το οποίο υλοποιήθηκε μεταξύ 2011-2015, απολογιστικά και με αυτεπιστασία, διαδοχικά από τις αρμόδιες αρχαιολογικές υπηρεσίες (24η ΕΒΑ:2011-2014 και ΕΦΑ Φθιώτιδας & Ευρυτανίας: 2014-2015). Στο δεύτερο σκέλος της ανακοίνωσης επιχειρείται να τεθούν προβληματισμοί και προτάσεις σχετικά με τη

συνεργασία αρμόδιων φορέων για την εφαρμογή ευρύτερων προγραμμάτων προστασίας, διαχείρισης και ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων στην περιοχή της Υπάτης, σε συνδυασμό με το ιδιαίτερα πλούσιο και αλώβητο φυσικό περιβάλλον, με ποιοτικές επεμβάσεις, που θα προβάλλουν ωφέλιμα το μοναδικό και σύνθετο πολιτιστικό τοπίο της Υπάτης.

4η Εισήγηση: Ελένη Ράπτη,

«Τα ιαματικά λουτρά της Υπάτης και τρόποι αντιμετώπισης των νέων προκλήσεων στην εποχή μας»

Περίληψη:

Το νερό είχε εξέχουσα σημασία στη ζωή των αρχαίων και συνόδευε όλες τις εκδηλώσεις του ανθρωπίνου βίου. Αναφορές σε λουτρά και στην καθαρτήριο δύναμη του νερού μας παραδίδονται ήδη από τα χρόνια του Ομήρου. Η φημισμένη Λουτρόπολη, της Υπάτης, η πρωτεύουσα του λαού των «Αινιάνων», με τα νερά της να είναι αφιερωμένα στην θεά του Έρωτα την Αφροδίτη, αποτελεί σήμερα έναν από τους σπουδαιότερους πόλους έλξης επισκεπτών όχι μόνο στον Δήμο Υπάτης, αλλά και της ευρύτερης περιοχής. Αυτό το πολύ σημαντικό λουτρικό θέρετρο στέκει στο πέρασμα των χιλιετιών, γραφικό, μυστηριακό και απόρθητο. Προσφέρει γενναιόδωρα στον επισκέπτη τη μακραίωνη ιστορία της, την εξαιρετη θέση της στους πρόποδες του Εθνικού Δρυμού της Οίτης και τα ιαματικά της νερά. Μια ιστορική διαδρομή χιλιετιών, που χαρακτηρίζεται από περιόδους ακμής και παρακμής, έχοντας κατασκευάσει τους δικούς της μύθους και δοξασίες, αφήνοντας αποτύπωμα στο πέρασμα των αιώνων, αλλά και μια παρακαταθήκη που κεντρίζει το ενδιαφέρον για το μέλλον. Η πηγή που αναβλύζει το ιαματικό νερό έχει ιδιότυπη φυσικοχημική σύσταση και ανήκει σε μια σπάνια κατηγορία υδροθειοχλωριονατριούχων και αλκαλικών γαιών οξυπηγών, που την κατατάσσει ανάμεσα στις καλύτερες του είδους της σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η Υπάτη, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο καθόλη την Ελληνική Ιστορία, δια μέσου των αιώνων: στους Κλασσικούς χρόνους, στους Ελληνιστικούς, στους Βυζαντινούς χρόνους, στην Τουρκοκρατία, στα χρόνια της Παλιγγενεσίας και του νέου ελεύθερου Ελληνικού Κράτους. Από τη θεά Αφροδίτη, τις μάγισσες Φαρμακίδες, τον Οθωνα και τους πρώτους επενδυτές τον 19ο αιώνα, την ΕΤΑΔ και πλέον το ΤΑΙΠΕΔ, η ιαματική πηγή και τα Λουτρά Υπάτης στη Φθιώτιδα έχουν τη δική τους αναφορά στην παλαιότερη και σύγχρονη ιστορία του τόπου, με το μέλλον να επιφυλάσσει νέες προοπτικές.

Η Υπάτη, παρόλες τις διακυμάνσεις και τις αντιξοότητες που έπρεπε να διαχειρισθεί κατά την διάρκεια των αιώνων συνεχίζει αγέρωχη την πορεία της προσπαθώντας να αυξήσει το μερίδιο που τις αναλογεί στο χώρο των ιαματικού τουρισμού. Ο εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων, σε συνδυασμό με ήπιες δραστηριότητες και επισκέψεις σε αξιόλογα σημεία ενδιαφέροντος που η περιοχή της Υπάτης προσφέρει σε μεγάλη ποικιλία, είναι κάποια από τα μέτρα που θα βοηθήσουν στην επίτευξη των στόχων της νέας εποχής.

5η Εισήγηση: Χριστίνα Βαμβούρη,

**«Η Υπάτη, ως μήλον της έριδος, μεταξύ του
σεβαστοκράτορα Ιωάννη Α' Δούκα και των Παλαιολόγων»**

Περίληψη:

Η Υπάτη (Νέαι Πάτραι) βρέθηκαν υπό την κυριαρχία των Φράγκων τα χρόνια 1195 - 1204, οπότε και εκδιώχθηκαν, μετά την μάχη του Ελβασάν (1217) από τον δεσπότη της Ηπείρου Θεόδωρο Άγγελο Κομνηνό. Είκοσι χρόνια αργότερα, την περιοχή κατέλαβε ο Μιχαήλ Β' Άγγελος Κομνηνός, μέχρι το 1259, οπότε πέρασε στα χέρια του Μιχαήλ Παλαιολόγου.

Το 1271, ο Σεβαστοκράτωρ Ιωάννης Α' Δούκας Άγγελος έκανε την Υπάτη έδρα του δεσποτάτου του, διαφύλαξε την ανεξαρτησία των εδαφών που κληρονόμησε (τη Θεσσαλία και το μεγαλύτερο μέρος της σημερινής Φθιώτιδας) και αντιτάχθηκε σφοδρά στις ηγεμονικές διαθέσεις των Παλαιολόγων οι οποίοι επιδίωκαν την ενδυνάμωση της επανιδρυθείσας Αυτοκρατορίας του Βυζαντίου.

Συγκεκριμένα, το 1273 ή 1274/5 ο Μιχαήλ Η' εισέβαλε στην Θεσσαλία και πολιόρκησε το κάστρο των Νέων Πατρών. Ο Ιωάννης Α' κατάφερε να δραπετεύσει και κατέφυγε στην Θήβα όπου ζήτησε την βοήθεια του Ιωάννη ντε Λα Ρος, δούκα των Αθηνών. Ο ντε λα Ρος ανταποκρίθηκε και με την βοήθειά του έδιωξαν τα Βυζαντινά στρατεύματα από την Υπάτη.

Ο Μιχαήλ Η' εισέβαλε άλλες δύο φορές στην Θεσσαλία, χωρίς να καταφέρει να νικήσει τον αντίπαλό του.

Τα παραπάνω καταιγιστικά γεγονότα που είχαν αντίκτυπο στους κατοίκους της Υπάτης και της ευρύτερης περιοχής είναι άγνωστα όχι μόνον στο πανελλήνιο αλλά και στην πλειοψηφία των ντόπιων. Αυτό οφείλεται εν πολλοίς στο γεγονός ότι δεν υπάρχει καμιά σχετική αναφορά στα διδακτικά εγχειρίδια της Β' Γυμνασίου και της Β' Λυκείου. Ορμώμενη από αυτό, συνέταξα ένα σχέδιο διδασκαλίας με τίτλο: *Η Υπάτη, ως μήλον της έριδος, μεταξύ του σεβαστοκράτορα Ιωάννη Α' Δούκα και των Παλαιολόγων* το οποίο θα μπορούσε να εφαρμοστεί στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, όχι μόνον της Φθιώτιδας, αλλά και σε όλα τα σχολεία της επικράτειας.

Στο σχέδιο/παράδειγμα συνεργατικής διδασκαλίας εμπλέκονται και άλλα γνωστικά αντικείμενα (Γεωγραφία, Νεοελληνική Λογοτεχνία, Τ.Π.Ε.) και είναι πλήρως συμβατό με το ΑΠΣ/ΔΕΠΠΣ.

Αποτελεί, ταυτόχρονα, μια καλή Πρακτική με την αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών και την εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων διδασκαλίας.

Στην πρόταση περιλαμβάνονται ο σκοπός του και οι επιμέρους στόχοι, τα βήματα τα οποία θα ακολουθηθούν, τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν (χάρτες, εικόνες, γραπτές πηγές), τα ομαδικά φύλλα εργασίας και η διαμορφωτική και η τελική αξιολόγηση.

Η πρόταση φιλοδοξεί να συντελέσει στην ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και της ιστορικής συνείδησης και η κατανόηση του παρόντος και του σχεδιασμού του μέλλοντος που είναι ο γενικός σκοπός της Ιστορίας, να βοηθήσει τους μαθητές να γνωρίσουν άγνωστες πτυχές της Ιστορίας της Υπάτης, να αναπτύξουν πνεύμα συνεργασίας και ερευνητικής μάθησης και να εξασκηθούν στην παραγωγή γραπτού λόγου, να συνειδητοποιήσουν ότι ο σύγχρονος κόσμος αποτελεί συνέχεια του παρελθόντος και ότι ο σύγχρονος ιστορικός ορίζοντας συνδέεται άμεσα με τη ζωή τους.

<https://conferences.uoa.gr/event/50/overview>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΣΤΕΡΕΑΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ

ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ

Ένας τόπος, πολλές επιλογές!